

Samrådsredogörelse

Dalarnas energi- och klimatstrategi

En uppdatering av Dalarnas Energi- och klimatstrategi var ute på remiss mellan 20 december 2024 och 31 mars 2025.

Mottagare och antal svar

Remissen skickades direkt till 110 mottagare, bland annat Dalarnas kommuner, Dalarnas energi- och elnätbolag, kommunala fastighetsbolag, politiska partier, nationella myndigheter samt organisationer representerade i Energiintelligent Dalarnas råd och samordningsgrupp. Därutöver har inbjudan att lämna synpunkter skickats till alla som prenumererar på Energiintelligent Dalarnas nyhetsbrev (ca 400 st). Några kommuner har fått förlängd remisstid för att hinna behandla yttrandena politiskt. Totalt inkom 34 remissvar. Svar har bland annat inkommit från 13 av Dalarnas 15 kommuner.

Vi uppskattar det stora engagemang som visats i yttrandena!

Remissversion

Av misstag skickades fel version av strategin ut till samtliga mottagare som fick den via e-post. Felen i denna utskickade version var stora brister i formatering och layout, vilket gjorde den svårläst och uppfattades av många som svåröverblickbar. Detta har påverkat de synpunkter som lämnats. De som hämtade remissversionen via Energiintelligent Dalarnas nyhetsbrev och webb fick den korrekta versionen.

Synpunkter som efterfrågades

De synpunkter som efterfrågades i remissen var:

”För att så många som möjligt ska ha möjlighet att ställa sig bakom strategin vill veta om ni nu bedömer att er organisation kan ställa sig bakom förslaget till uppdaterad energi- och klimatstrategi för Dalarna? Vad anser ni saknas eller behöver justeras?

2025-04-17

De avsnitt vi främst vill ha synpunkter på är vision och mål, strategiskt arbetssätt, genomförande, engagemang, uppföljning och uppdatering. Synpunkter på redan beslutade sektorsfärdplaner kommer att kanaliseras till de aktörer som tagit fram dem.”

Förändringar efter synpunkter

En ny version av uppdaterad energi- och klimatstrategi har tagits fram utifrån de synpunkter som inkommit. Sammanfattning av de större förändringarna:

Mål och vision

Många synpunkter handlar om behovet av tydligare nuläge, tydligare mål för 2030 och hur långt vi nått på vägen till målen, inklusive vad vår andel av de nationella målen är. En kvantifierat eget mål för Dalarna 2030 har inte bedömts möjligt att lägga till efter remisstidens slut. Däremot har en redovisning av hur långt vi borde nå lagts till. Nuläget i strategin har kompletterats uppgift om hur vi ligger till jämfört med en linjär minskningstakt av utsläpp och med information om Dalarnas koldioxidbudget. Den visar hur mycket av budgeten vi redan förbrukat samt hur i vilken takt utsläppen behöver minska för att nå 2-gradersmålet.

Målår

Remissversionen upplevs som otydlig med vilket målår den siktar mot. Att den siktar mot 2045, men med behov av ny uppdatering omkring 2030 har förtydligats i text och rubrik.

”Att ställa sig bakom strategin”

Vad det kommer att innebära att ställa sig bakom strategin har förtydligats. Åtagandet kopplar till de första övergripande sidorna, innan sektorsfärdplanerna. Några delmål från sektorerna (konsumtionsmålet och energimål från färdplanen energisystem) har därför lyfts upp till att även ingå bland de övergripande målen.

Strategiskt arbetssätt

Det strategiska arbetssättet har kompletterats med:

- främja beteendeförändringar
- att energi- och klimatmålen inte ska uppnås på bekostnad av andra hållbarhetsmål såsom biologisk mångfald och livsmedelsförsörjning
- genom inkludering och delaktighet samverka även med alla samhällssektorer, inklusive civilsamhället

Verktyg

En illustration över den bredd av verktyg som behövs för att klara omställningen.

2025-04-17

Roller, ansvar

Ett förtydligande om länsstyrelsens, Region Dalarna och kommuners roller.

Indikatorer

En lista med förslag på de indikatorer som kommer att användas för att årligen följa upp strategin har lagts till strategin, mer detaljerat redovisat i bilaga 1. Synpunkter på förslaget till indikatorer välkomnas efter att strategin är antagen.

Systemet för uppföljning och vilka indikatorer som används för att följa upp strategin ses över koordinerat med hur uppföljningen av Dalastrategin kommer att ske.

Synergier och målkonflikter

Många synpunkter handlar om att synergier och målkonflikter inte redovisas i strategin och vissa efterfrågar en miljöbedömning av strategin. En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. Där redovisas vilka andra mål i Agenda 2030 och miljömål som strategin bidrar till.

I hållbarhetsbedömningen redovisas även olika typer av synergier och målkonflikter tillsammans med exempel kopplat till energi- och klimatomställningen. Syftet är att bekräfta och synliggöra att dessa finns och att de behöver hanteras i genomförandet. Eftersom redovisningen av synergier och målkonflikter inte fanns med i remissversionen så är denna bilaga ännu ett utkast där synpunkter välkomnas.

Färdplaner

Synpunkter på färdplanerna har sammanställts och kommer att förmedlas till de som ansvarar för genomförandet i de olika sektorerna. Några förändringar har dock gjorts;

- Samhällsplaneringens roll har lyfts fram i Färdplanen Bygga och Boende
- Skogens roll i klimatomställningen har tydliggjorts

Synpunkter

I det följande redovisas alla inkomna synpunkter sammanställt per avsnitt i strategin, tillsammans med kommentarer om hur dessa har beaktats i den slutliga strategin.

2025-04-17

Allmänna övergripande kommentarer i remissvar

Den övergripande frågan om den organisation som svarat på remissen kan ställa sig bakom förslaget till uppdaterad energi- och klimatstrategi har besvarats av de flesta. Alla utom Högskolan Dalarna uttrycker att man är positiv till att ställa sig bakom den.

Exempel på övergripande remissvar:

Smedjebackens kommun: Strategin rimmar väl med Smedjebackens övergripande mål att vara en hållbar ekokommun. I kommunen har vi som mål att skapa förutsättningar för en klimatsmart utveckling av vår kommun. Kommunen ska fortsätta arbeta för klimatsmart energi, miljövänliga transporter och minskade giftutsläpp. Kommunen och de kommunala bolagen ska vara goda miljöförebilder. Förslaget till strategi ligger i linje med allt detta.

Det viktiga är arbetet för att nå konkreta resultat. Strategin kan förhoppningsvis skapa goda förutsättningar för arbetet framåt.

Malung-Sälens kommun: Ställer sig i huvudsak bakom de förslag som presenterades i uppdaterad energi- och klimatstrategi för Dalarna vad gäller vision, mål, strategiskt arbetssätt, genomförande, engagemang, uppföljning och uppdatering.

Falu kommun: Strategin är framåtsträvande och viktig men också omfångsrik. De övergripande målen är ambitiösa och likaså de många regionala mål (och åtgärder) i sektorsfärdplanerna som sammanfattats i strategin. Mot den bakgrunden kände vi oss tvungna att ställa frågan: "Om vi ställer oss bakom strategin, ställer vi oss då även bakom alla färdplaner och deras innehåll?" Vi fick som svar: "Färdplanerna innehåller många detaljer som man kan vända och vrida på. De har redan varit ute för synpunkter, så om ni har synpunkter på dessa så kommer vi att kanalisera dessa till de som ansvarar för dem för framtida uppdateringar. Om man ställer sig bakom strategin så ställer ni er bakom det som står i strategin, inte alla underlag". Det bör framgå tydligare vad man ställer sig bakom i strategin. I vårt remissvar antar vi att strategin omfattar hela remissversionen. Vi har en del medskick kopplat till de samhällsplanerande myndigheternas roll och ansvar i genomförandet av strategin. Genomförandet av strategin kommer att kräva en hel del kommunala resurser, engagemang och politisk samsyn. Det är osäkert om Falu kommunkoncern kan ställa sig bakom alla mål men vi bedömer att vi kan ställa oss bakom de stora dragen i innehållet.

Leksands kommun: Rent generellt ser kommunen positivt på de sektorsfärdplaner som tagit fram och beslutats regionalt liksom de strategiska arbetssätt som krävs för att nå strategins mål om ett klimatsmart, konkurrenskraftigt och sammanhållet Dalarna.

Vansbro kommun: Vansbro kommun bedömer att kommunen kan ställa sig bakom förslaget till uppdaterad energi- och klimatstrategi för Dalarna. Vansbro kommun väljer att inte lämna några ytterligare synpunkter på förslaget.

Bygghälsan Dalarna: Bygghälsan Dalarna har ställt sig bakom tidigare version av strategin och är positivt inställd att även stötta detta initiativ framöver, vi ser dock behov av en del förtydliganden av strategin och behöver se en slutversion innan vi formellt kan ta ställning till strategin.

Avesta kommun: Avesta kommun tycker att energi- och klimatstrategin med tillhörande färdplaner i grunden är bra och gillar i synnerhet "cirkeldiagrammet", som på ett tydligt sätt förmedlar strategins innehåll och åtgärder. Avesta kommun anser att färdplanerna är väl genomarbetade. Den regionala strategin är inte ett styrande dokument för kommunerna och med det ställer sig Avesta kommun frågande till vad det i praktiken innebär för Dalakommunerna att ställa sig bakom strategin

Gagnefs kommun: Gagnefs kommun ser positivt på arbetet med att utveckla och uppdatera energi- och klimatstrategin mot 2030. Den föreslagna strategin är i linje med Gagnefs översiktsplan, ÖP 2040, och vårt långsiktiga mål om att minska klimatpåverkan och säkerställa

2025-04-17

en hållbar energiförsörjning för alla invånare. Vi ser ett starkt behov av att koppla samman de regionala strategierna med lokal implementering och gemensam uppföljning. Gagnefs kommun ser fram emot fortsatt samverkan med Länsstyrelsen Dalarna och att bidra till uppnåendet av de övergripande målen för energi och klimat. Genom att kombinera våra lokala ansträngningar med Länsstyrelsen Dalarnas strategi, kan vi säkerställa en hållbar och rättvis omställning för alla invånare och aktörer i vår region.

Sametinget: Sametinget ser positivt på regionala strategier för klimat- och energiarbete samt att övergripande och långsiktiga mål utgår från Agenda 2030 och tar sikte på kommande generationer. Sametinget saknar dock den samiska kulturen och den samiska markanvändningen i Dalarnas energi- och klimatstrategi. Sametinget anser att förankring med samerna är avgörande dels för den samiska traditionella kunskapen, dels för syftet med strategin som är att inspirera och vägleda samt utgöra en gemensam plattform för länets aktörer. Samt att den ska vara stödjande för genomförandet i alla sektorer.

Rättviks kommun: Rättviks kommun ställer sig i huvudsak bakom strategin, men tycker strategin behöver lyftas både innehållsmässigt och till sin struktur. Vi ser några områden där strategin behöver stärkas utifrån att Rättvik är en landsbygdskommun med redan utpekade ambitioner i klimat- och hållbarhetsarbetet, men att vi också är beroende av att det regionala arbetet tar hänsyn till våra förutsättningar. Önskvärt är att strategin blir ett verktyg för samverkan, inte bara ett dokument att skriva under.

Rättviks kommun .... ställer sig bakom den uppdaterade strategin och ämnar fortsatt engagera oss i omställningen till ett klimatsmart, konkurrenskraftigt och sammanhållet Dalarna.

DETALJERAD SAMMANSTÄLLNING AV SYNPUNKTER OCH HUR DESSA HAR BEAKTATS

Här redovisas samtliga inkomna synpunkter samt med kursiv stil hur dessa beaktats i den nya versionen.

Generella synpunkter på strategins utformning och omfattning, inklusive inledning

Maserfrakt: MaserFrakt ställer sig bakom strategin. Strategin ger uttryck för en ambitionsnivå som är bra för Sverige, för Dalarna, för medborgarna, för näringslivet, för ekonomin, för klimatet och för naturen. Vi tror dock att mål och genomförande kan uttryckas tydligare och att detta skulle öka möjligheterna att skapa förändring i önskad riktning. Visserligen finns delar av detta i redan beslutade sektorsfärdplaner, men inte tillräckligt tydligt och inte i sin helhet.

Vi instämmer i att detta hade varit önskvärt, men det har inte varit möjligt att få samverkande partner att göra mer tydliga åtaganden när färdplanerna tagits fram.

Christer Sjölin: Den är för svulstig och mångordig. En stringent sammanfattning på max en 1/2 sida behövs.

En kortversion tas fram.

Region Dalarna: Strategin heter "Dalarnas energi- och klimatstrategi" men skrivningarna i dokumentet signalerar att ägandet ligger hos Energiintelligent Dalarna. Frågan är om detta partnerskap i tillräckligt stor utsträckning uppfattas som hela Dalarnas? Det blir med detta en otydlighet om strategin är en strategi för länet eller för organiseringen Energiintelligent Dalarna.

Har tydliggjorts.

Region Dalarna: Kopplingarna till Dalastrategin hade med fördel kunnat göras än tydligare genom att använda samma bildspråk. Ytterligare skäl till detta är att tydligare signalera kopplingarna till det länsgemensamma arbetet med bland annat Dalating och webben

2025-04-17

www.dalarnasutveckling.se.

Bildspråket för Energiintelligent Dalarna behålls då det är inarbetat sedan väldigt många år. En grafisk illustration läggs dock till på framsidan och EIDs web som tydligare visar kopplingen till Dalastrategin.

Region Dalarna: Viktigt också att adressera är att det inom Dalastrategins målområde Ett klimatsmart Dalarna vid sidan av målet om att nå länets del av de nationella energi- och klimatmålen också ryms ytterligare två, och lika viktiga mål som handlar om hållbart resande samt grön infrastruktur. Detta innebär att det krävs en justering i texten på sidan 6, "Energi- och klimatstrategin är den övergripande regionala strategin för målområdet "Ett klimatsmart Dalarna".

Texten har ändrats.

Region Dalarna: Skrivningen "För att få en bra samordning mellan energi- och klimatstrategin och innovationsstrategin har Energiintelligent Dalarnas råd ombildats till ett energi-, klimat- och innovationsråd med uppdrag att utöva strategiskt ledarskap för båda strategierna" behöver ses över då denna kan tolkas som en allt för bred roll för rådet.

Texten har ändrats.

Högskolan Dalarna: Högskolan Dalarna kan inte ställa sig bakom strategin i denna utformning. Ett antal innehållsmässiga brister påtalas nedan. Därutöver är det grafiska utförandet sådant att remissversionen inte kan betraktas som mer än ett preliminärt utkast.

Källförteckning och källhänvisningar saknas.

Vi tolkar att svaren syftar på den felaktiga versionen som skickats ut.

Källor och källhänvisning har lagts till.

Hedemora kommun: Vad är det egentligen strategin vill? Mål finns men inga åtgärder, inget hur vi ska nå målen etc utan det är bara kopplat till färdplanerna. Är det färdplanerna som är den egentliga strategin? Intro: Proaktivt antyder på att vi aktivt förebygger, vi är inte längre i en förebyggande fas. Snarare att vi Arbetar aktivt för att undvika dyra och panikartade åtgärder.

Många av åtgärderna redovisas i färdplanerna. Strategin rymmer endast en kort sammanfattning. Detta har förtydligats. Ordet proaktivt har strukits.

Högskolan Dalarna: Strategin skulle vinna på att en samlad presentation och förklaring av utsläppsstatistik presenterades tidigt, t.ex. i Nuläget i Dalarna, och att relevanta jämförelser med landet som helhet togs med. Territoriella utsläpp – totalt och per capita – och konsumtionsbaserade utsläpp bör kunna presenteras så att siffror i olika avsnitt blir jämförbara.

Nuläget har beskrivits mer tydligt.

Högskolan Dalarna: På sida 8 nämns att allt fler sektorer ingår i EU:s utsläppshandel. Ett omnämnande av utvidgningen av denna handel (EU-ETS2) och konsekvenser för Dalarna vore önskvärt, t.ex. rörande hushållens utsläpp.

Texten har ändrats och kortats.

Högskolan Dalarna: Avsnitten vision, mål, strategiskt arbetssätt, engagemang, uppföljning och uppdatering är allmänt hållna och rymmer en del nästan klichéartade påståenden eller ambitioner. Texten skulle bli lättare att förstå om en tydlig presentation av aktörer lämnades. Det nämns att organisationer måste "känna ägarskap" vilket väl också illustrerar att ansvarsfrågan behöver vara tydlig. Det är svårt att invända mot innehållet men också att utläsa någon samlad strategi eller konkret prioritering i det som nämns.

Att tydligt presentera ansvarsfördelning är önskvärt men svårt i en så komplex omställning som kräver alla organisationers medverkan. Illustrationen på sid 7 är ett försök att åskådliggöra detta.

Leksands kommun: Önskemål om förtydligande av vad begrepp såsom fossilfrihet innebär och vilken koppling det har till förnybara drivmedel. På flera ställen i strategin används också olika

2025-04-17

begrepp för samma sak vilket bör undvikas. Termer och begrepp skulle med fördel kunna presenteras med en förklaring i början av strategin.

Begreppen har setts över och justerats.

Central Sweden: Eventuellt justera från grön till ren energi. EU-kommissionen har gått över från att gått över från att skriva grön energi till ren energi. Det som skiljer begreppen åt är att ren alltid omfattar kärnkraft medan grön kan men det är inte givet. Begreppet ren energi kan ses i EU-kommissionens senaste initiativ "ny giv för ren industri" och "handlingsplanen för energi till ett överkomligt pris".

Begreppen för fossilfrihet, förnybart och grön omställning har setts över. Begreppet ren energi har övervägts, men inte valts då det inte är ett vedertaget begrepp.

Malung-Sälens Elverk: Layouten och mängden av text gör att viktiga saker försvinner, det vore bra om den var mycket kortare så det blir mer tydligt vad berörda aktörer ställer sig bakom med strategin. Det hade varit önskvärt med tydligare kopplingar i texten till bilder som visar strukturer, arbetssätt och fakta. Inledningen innehåller många referenser till olika strategier, planer, områden och sektorer, vilket kan göra den något komplex. En förenkling av denna del skulle kunna underlätta förståelse och tillgänglighet av dokumentet.

Har förbättrats med layouten på den rätta remissversionen, vilket bör underlätta även förståelse.

Malung-Sälens Elverk: Det är positivt att se konkreta siffror på utsläppsminskningar. För tydlighetens skull skulle det vara hjälpsamt om texten specificerar att 'nu' avser 2022, om 40% minskningen refererar till detta år. Det är också bra att orsakerna till minskningen presenteras. Det skulle vara värdefullt att redan här nämna vilka åtgärder som kan vidtas framöver för att fortsätta minskningen.

Vilka år som avses har tydliggjorts.

LRF: Strategin har en betoning på en allmän problembeskrivning mer än en tydlig genomförandestrategi om hur länet ska uppnå ett mer miljösamt, hållbart energisystem med en ökad andel förnybar energi. Vad vi förstår kommer åtgärds paket att istället utformas i länsstyrelsens och regionens nätverk "Energiintelligent Dalarna", vilket till stor del redan utformats i de färdplaner som tagits fram.

Strategins mål fördelas dock föredömligt till ett antal underkategorier av möjliga åtgärder, som vart och ett förväntas ge bidrag till att lösa det uppställda problemet. Vi antar att skälet till det är att ge möjlighet till att diskutera avgränsade insatser och styrbarhet med närmast berörda aktörer och företag. Strategin anger här, en aning underförstått, att ett antal styrmedel kan användas i kombination för att bidra till en sådan utveckling:

- A. Lagar och myndighetsdirektiv
- B. Investeringsstöd till företag för ökad produktion förnybar energi
- C. Offentlig verksamhet använder mer lokal upphandling
- D. Marknad och betalningsvilja för klimatsmart energi

En illustration över de verktyg som ingår som en del i genomförandet av strategin har lagts till.

Falu kommun: Strategin är ambitiös och omfångsrik, kanske för omfångsrik.

En kortversion tas fram.

Avesta kommun: Intro och inledning: Strategidokumentet kan med fördel inledas med en sammanfattning av innehållet i strategin. Introduktionen är intresseväckande och har en positiv betoning som är trevlig, men informerar inte om strategins innehåll.

Ett förord läggs till.

Orsa kommun: Orsa är en liten kommun och saknar hållbarhetsstrateg eller motsvarande som kan delta i samverkan och driva ett arbete inom kommunen utifrån denna strategi. Orsa efterfrågar ett genomförande där små kommuner kan få stöd med att identifiera vad som är möjligt och på vilket sätt man kan jobba med energi- och klimatfrågorna, och till exempel ta fram en egen kommunal färdplan. Det krävs omfattande insatser för att hantera allt i strategin. Vi anser att det bör bli tydligare hur man kan delta i kunskapsöverförandet och hur spridning av goda exempel ska gå till, t.ex. genom vilka forum. Orsa efterfrågar en organisationsbild över

2025-04-17

hur arbetet är tänkt att fungera, i vilka nivåer och forum en kommun förväntas delta. *Flera kommuner efterfrågar stöd i genomförandet av strategin. Ett projekt "Tillsammans för Dalarnas energiplanering" har startat där kommuner ges stöd i sin energiplanering. Länsstyrelsen och Region Dalarna är i princip positivt inställda till att stödja kommuner ytterligare, men möjligheterna begränsas av tillgång på resurser. Att stödja varandra kommer att vara en viktig del för det fortsatta arbetet i alla sektorer. Illustrationen på sid 7 är ett försök att åskådliggöra ansvar och i vilka forum olika frågor drivs.*

Sametinget: Sametinget kan inte se att samiska aktörerna deltagit i arbetet eller är remissinstanser.

Det stämmer att Sametinget inte vara involverade i strategins framtagning och uppfattar att det främsta intresset från Sametinget är att medverka i hantering av målkonflikter, inte att bidra i själva energi- och klimatstrategin. Sametinget har varit remissinsats för strategin och synpunkter har omhändertagits i denna samrådsremiss. I det fortsatta arbetet med målkonflikter är rennärningen en självklar part att medverka i arbete som berör rennäringsområdet.

Synpunkter på sektorsindelning

Region Dalarna: Strategin beskriver också kopplingar till Dalarnas innovationsstrategi och det lyfts att innovation är ett verktyg för att nå grön omställning. Innovationsstrategin beskrivs därför som stödjande för genomförandet i energi- och klimatstrategins alla sektorer. Detta gör dock att det finns skäl att fundera på om innovation verkligen ska finnas med som en egen sektor i strategin, eller om det istället på ett tydligare kan beskrivas som en tvärsektoriell fråga och ett förhållningssätt.

Vad som hellre ska ses som tvärsektoriellt kan diskuteras. Cirkulär ekonomi hade kunnat göras till en åttonde sektor, men är bredare än energi- och klimatomställningen och passar därmed bättre som ett underlag för strategins sektorer. I och med att det endast är en uppdatering av befintlig strategi så görs inga strukturella förändringar och ansvariga för innovationsstrategin har inte velat göra en förändring av detta. Strategin bildspråk ska illustrera att ett antal kompetenser/sektorer behövs för den gemensamma utmaningen "Omställning". Områdena är beroende av och stödjer varandra. Innovation behövs för alla sektorer, liksom ett hållbart energisystem, samhällsplanering stödjer alla sektorer, hållbar konsumtion och produktion har kopplingar till alla sektorer osv.

Region Dalarna: I likhet med resonemanget om innovation så kan det också vara värt att fundera på om detsamma gäller för cirkulär ekonomi, att även det snarare bör betraktas och beskrivas som ett verktyg och förhållningssätt för samtliga sektorer.

Att det är ett tvärsektoriellt underlag som berör alla sektorer har tydliggjorts.

Säters kommun: I bilden med alla sektorsfärdplaner ligger dokumentet Ett resurseffektivt och cirkulärt Dalarna lite utanför och är streckad. Vi saknar en förklaring av var det dokumentet ska placeras i förhållande till de övriga färdplanerna. Eftersom Ett resurseffektivt och cirkulärt Dalarna är mycket innehållsrik och har mycket bra information bör det vara tydligt hur den kan användas så att den informationen blir inkluderad i arbetet och inte läggs åt sidan.

Illustrationen har justerats så det blir tydligare att detta är en tvärsektoriell strategi och mindre "utanför".

Leksands kommun: Planen för ett "Resurseffektivt och cirkulärt Dalarna" är ett tvärsektoriellt underlag som berör många av sektorerna. För att förtydliga detta föreslås att detta avsnitt placeras före sektorsdelarna i strategin för att tydliggöra detta.

Att det är ett tvärsektoriellt underlag har förtydligats, utan att flytta det till att ligga först.

Högskolan Dalarna och Byggdialog Dalarna: Det anges att strategin genomförs i sju sektorer, varav sex också ingick i den gällande strategin från 2019. Den sjunde, Innovation, bör inte betraktas som en separat sektor, då innovationer är centrala för genomförandes av omställning inom alla sektorer. Utöver detta finns i slutet ett avsnitt om cirkulär ekonomi, något som också är relevant för alla sektorer men som i nuvarande version av strategin inte

2025-04-17

känns helt integrerat i dokumentet. Dessa två avsnitt skulle kunna utgå och innehållet integreras i sektorerna och/eller presenteras i en ingress / Dessa två kapitel skulle därför behöva integreras i början av strategin, i figuren över de olika sektorerna samt kopplas tydligare till de olika sektorerna med tillhörande färdplaner.

För övrigt noterar vi att sektorerna benämns "kunskapsområden" när de introduceras, vilket nog är ett missvisande begrepp.

Även det sjunde området, Innovation, ingick i strategin 2019 (men med namnet "Nya varor och tjänster". Vad som hellre ska ses som tvärsektoriellt kan diskuteras. Cirkulär ekonomi hade kunnat göras till en åttonde sektor, men är bredare än energi- och klimatomställningen och passar därmed bättre som ett underlag för strategins sektorer. I och med att det endast är en uppdatering av befintlig strategi så görs inga strukturella förändringar och ansvariga för innovationsstrategin har inte velat göra en förändring av detta. Strategin bildspråk ska illustrera att ett antal kompetenser/sektorer behövs för den gemensamma utmaningen "Omställning". Områdena är beroende av och stödjer varandra. Innovation behövs för alla sektorer, liksom ett hållbart energisystem, samhällsplanering stödjer alla sektorer, hållbar konsumtion och produktion har kopplingar till alla sektorer osv.

Begreppet kunskapsområde har i detta sammanhang använts för att undvika att de sju områdena uppfattas som separata sektorer då de i praktiken har starka kopplingar till varandra och aktörerna i varje område besitter nödvändig och unik kunskap för att vi ska klara omställningen.

Sametinget: Det framgår att strategin genomförs i sju sektorer som förklarar den gemensamma utmaningen om att klara omställningen. Sametinget saknar rennärningen och anser att den borde finnas med i sektorsfärdplanerna då den påverkas redan idag av ett förändrat klimat.

Rennärningen, tillsammans med andra areella näringar, hör till sektorn jord- och skogsbruk. Det är välkommet om även rennärningen skulle vilja ta fram en färdplan för sin näring. En sådan färdplan behöver initieras och drivas av rennärningen själv och ha fokus på hur rennärningen kan bidra till energi- och klimatomställningen.

Synpunkter på vision och mål

Christer Sjölin: Att t.ex. som på sid 6 påstå att Energiintelligent Dalarna leder utvecklingen ..... är ju fel det finns ju inga resurser eller medel för det vad jag förstår. man kan möjligen stimulera och samordna o dy.

Målet har strukits

Region Dalarna: Formuleringen av det strategiska målet behöver ses över, om det ens är nödvändigt att ha med? Finns det ett värde i sig att Energiintelligent Dalarna ska leda utvecklingen eller är det viktiga snarare att det finns en utvecklingskapacitet och omställningsförmåga hos aktörer i länet?

Målet har strukits

Region Dalarna: Kommunerna och offentliga sektorns roll behöver adresseras tydligare, i bl a visionen.

Kommuners roll har förtydligats under avsnittet genomförande.

Säters kommun: I visionen till strategin används begreppen energiintelligent och klimatsmart med förklaringen att privatpersoner och företag ska kunna göra energiintelligenta och klimatsmarta val år 2045. Den visionen tycker vi är för lågt ställd. Dalarnas klimatmål är att inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären år 2045. För att lyckas med det målet så krävs större ambition än att man ska kunna göra energiintelligenta och klimatsmarta val. Till stor del har alla möjligheten att göra sådana val redan nu, men trots de möjligheterna så minskar inte utsläppen av växthusgaserna tillräckligt mycket.

Andra remissinstanser tycker att visionen är bra, så den behålls.

2025-04-17

Säters kommun: En förklaring saknas till vad strategiska målet och nationella målet menar med "den gröna omställningen".

Uttrycket grön omställning har ersatts med energi- och klimatomställning.

Högskolan Dalarna: Det angivna målet för konsumtionsbaserade utsläpp (nu på sida 34) bör nämnas som ett övergripande mål, t.ex. under Klimatutsläpp på sida 8 eller Klimatmål på sida 9. Tydliga mål och sifferunderlag bidrar till att Dalarna kan ta ett helhetsgrepp kring sin klimatpåverkan.

Konsumtionsmålet har lyfts upp som ett övergripande mål.

Högskolan Dalarna: Uttrycket "mission" används på några ställen (från sida 9). Det förklaras först på sid 38. Det är tveksamt om termen förtydligar något och troligen skulle det mer vardagliga "mål" kunna fungera.

Mission används endast för det övergripande målet för energisystemet. Begreppet ändras inte i färdplanen, men ordet mission ersätts med mål bland övergripande mål i strategin.

Högskolan Dalarna: På sida 9 anges ett strategiskt mål för Energiintelligent Dalarna, där man anger att man "leder utvecklingen". Det är knappast korrekt och kan utelämnas eller omformuleras.

Målet har strukits

Leksands kommun: Önskemål om att målbilden 2030 tydliggörs och lyfts fram än mer och att nuläget får större plats så att det inte bara blir tydligt vart vi ska utan även hur långt vi kommit och vad som krävs för att nå fram.

Nuläge och hur långt vi kommit jämfört med behoven har tydliggjorts.

Leksands kommun: Kommunen ställer sig bakom det regionala klimatmålet liksom missionen (energimålet) för ett robust och konkurrenskraftigt energisystem som möjliggör länets utveckling. Kommunen ser dock att det skulle vara önskvärt att även orden energieffektivt, fossilfritt och tillräckligt integreras i missionen eftersom det också är viktiga förutsättningar för att nå de nationella energimålen.

Energimål från färdplanen energisystem har lyfts in under övergripande mål.

Leksands kommun: I inledningen av strategin framgår att den tar sikte på genomförande till 2030 samtidigt som visionen och målbilden är satt till 2045. Här skulle vi i kommunen önska att målbilden för 2030 tydliggörs och lyfts fram än mer. För att stärka strategin bör även nuläget få en större plats så att det inte bara blir tydligt vart vi ska utan även hur långt vi har kommit och vad som krävs för att nå fram.

Nuläge och hur långt vi kommit jämfört med behoven har tydliggjorts.

Borlänge Energi: EU har antagit en grön giv inklusive en klimatlag som slår fast att unionen ska nå klimatneutralitet senast 2050 och nettonegativa utsläpp därefter. Det nationella klimatmålet om nettonollutsläpp 2045 linjerar med EU:s mål. Det övergripande målet för Dalarna anger en ambition om klimatneutralitet, men nivån är otydlig och öppnar upp för ett tolkningsutrymme om hur mycket Dalarna ska bidra. Det vore önskvärt att formulera målet med en tydligare ambitionsnivå.

Målen och nuläge har tydliggjorts.

Borlänge Energi: Genomgående i strategin omnämns endast fossilfrihet, vilket skiljer sig från EU:s och Sveriges mer långtgående ambitioner om klimatneutralitet. Det vore önskvärt med tydligare linjering.

Begreppen fossilfrihet och förnybart har setts över så att de används på ett konsekvent sätt.

Borlänge Energi: Under rubriken Energimål beskrivs endast en mission. Det saknas således en tydlig målsättning.

Ordvalet mission har ersätts av mål. Några av de energimål som finns i färdplanen Energisystem har även lyfts upp som övergripande mål.

Borlänge Energi: Det saknas ett avsnitt om det längre perspektivet. Om aktörer i Dalarna ska bedriva ett strategiskt och långsiktigt arbete för att uppfylla målen är det viktigt att tydliggöra

2025-04-17

inriktningen fram till 2045.

Målet för 2045 anges under det inledande kapitlet om Vision och mål.

DalaAvfall: Avsnittet "Vision och mål" upplevs som komplext och behöver förenklas, särskilt genom att konkretisera mål för 2030. Det ska vara ett tydligt stöd för kommuner och aktörer i deras planering och beslut.

Vilka utsläppsminskningar som behövs till 2030 har lagts till. Målen har försökt att tydliggöras.

Falu kommun: Vi sluter upp bakom visionen, den är bra. Framtidsbilden är tydlig, kort och koncis. Det önskade läget är nåbart även om gapet är stort. Den korta formuleringen av vad visionen innebär är bra, framförallt är vi positiva till målet att det ska vara lätt att göra rätt. Finns det någon ambition att följa upp visionen, så att vi ser att vi är på rätt väg?

Strategin har kompletterats med indikatorer som kommer att användas för att följa upp strategin.

Falu kommun; Vi är positiva till att målen i strategin harmonierar med nationella, europeiska mål. Gapet mellan nuläge och mål är stora och i vissa fall mycket stora. Det kommer att krävas långsiktig politisk samsyn kring gemensamma mål och prioriteringar för att stänga gapen. Falu kommun ser att det kan vara politiskt och ekonomiskt utmanande att ställa sig bakom alla mål i strategin. Som exempel kan nämnas att det nya energidirektivet för kommuner och regioner (EED) är mycket utmanande och kan leda till målkonflikt och suboptimering.

Vad det innebär att ställa sig bakom strategin har tydliggjorts.

Falu kommun: Det framgår inte någonstans i strategin hur mycket Dalarnas län ska bidra med i relation till de nationella målen. Vi utgår ifrån att Dalarna avser att minska utsläppen helt i linje med de nationellt beslutade etappmål men det bör framgå. Strategin pratar på flera ställen om styrkan i att vara en föregångare mot den bakgrunden är det viktigt att förtydliga de övergripande målen på regional nivå.

Hur långt vi kommit i relation till behovet av utsläppsminskningar har lagts till.

Falu kommun: Strategin är omfångsrik och innehåller många mål. Utöver det övergripande målet, att bidra till att de nationella energi- och klimatmålen nås, finns många regionala mål inom de sju prioriterade insatsområdenas framtagna färdplaner. Framtagna färdplaner är inte kända i kommunen. Strategin borde ha som mål att kommunerna ska ha hög kännedom om alla färdplaner där vår samhällsplanerande myndighetsroll är central?

Vi instämmer i behovet av att kommunicera färdplanerna bättre och insatser för detta pågår och planeras att förstärkas.

Central Sweden: EU:s klimat- och energimål bör nämnas i inledningen

I inledande avsnitt nämns Agenda 2030 och att denna energi- och klimatstrategi ska bidra till dess genomförande, vilket är positivt. I och med att FN:s globala mål nämns bör också EU:s målsättningar inom klimat och energi omnämnas då de är juridiskt bindande. EU har flera klimat- och energimål:

- EU:s nettoutsläpp till 2030, vilket är 55 procent mindre jämfört med 1990 års nivå.
- Andelen förnyelsebar energi
- Energianvändning (slutlig)
- Utsläppsmål för transportsektorn, vilket är 90% mindre transportrelaterade växthusgasutsläppen till senast 2050 jämfört med 1990 års nivåer för transportsektorn med diverse delmål inom respektive transportslag.

Handlingsplanen för den cirkulära ekonomin som är en central del av den europeiska gröna given. Den fokuserar på utpekade nyckelområden som ska bidra till att stärka cirkulariteten i EU.

Strategin kanske även behöver beakta ett nytt utsläppsmål för år 2040 på EU-nivå. Ett preliminärt förslag från EU-kommissionen förväntas bli 90 % mindre växthusgasutsläpp jämfört med 1990 års nivåer.

Då flera av målen är under översyn och kan komma att förändras och kompletteras har valet gjorts att redovisa dessa på webben istället för i strategidokumentet. Då kan de lättare

2025-04-17

uppdateras. Synpunkterna om mål som bör ingå har stämts av så att de alla ingår i mållistan på webben.

DalaAvfall: Strategin riskerar att inte omedelbart leda till ansvar och handling. Istället för att betona proaktivt agerande bör den tydliggöra att vi nu reagerar på tidigare bristande klimatarbete och att åtgärder krävs omgående för att nå målen till 2045. Strategin bör prioritera 2030 som en central milstolpe för att driva snabba beslut och handlingar, i linje med Viable City och Agenda 2030.

Behoven till 2030 har lagts till. I övrigt lutar sig strategin mot de nationella målen för 2030.

Central Sweden: Bör tydligare beakta EU:s utsläppsmål för år 2030

Det är positivt att Dalarnas klimatmål är att bidra till Sveriges mål om inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären till senast 2045, för att därefter uppnå negativa utsläpp då det ligger i linje med det nationella åtagandet. Det saknas dock en tydlig koppling och beskrivning hur Dalarnas klimatmål ska bidra till EU:s utsläppsmål för år 2030 som är att minska utsläppen med 55 procent jämfört med 1990 års nivåer. I och med att tidslinjen för Dalarnas energi- och klimatstrategin är till år 2030 liksom EU:s utsläppsmål för år 2030 finns det en fördel att även beakta EU-målet

Strategin tar sikte på både nationella mål och EUs mål, vilka presenteras på www.energiintelligent.se/mal.

Avesta kommun: I strategin står det under "Nuläget i Dalarna" att klimatutsläppen ska minska med 85% till år 2045, enligt det nationella målet, men också att vi ska bli klimatneutrala. Avesta kommun önskar att det tydligare framgår hur dessa mål förhåller sig till varandra och var de resterande 15% kommer in.

Har tydliggjorts.

Avesta kommun: Aktioner behövs omgående för att nå målen 2045 och att då skriva att "det kan gå fort" riskerar att ytterligare skjuta på åtgärder som redan är försenade. Avesta kommun anser att strategin bör kompletteras med mål eller åtminstone delmål i ett 2030-perspektiv för att Dalarna ska kunna genomföra åtgärder i närtid. Dessa mål behövs för en tydlig koppling till Agenda 2030 och förenkla för snabbare beslut och handlingar, men beslut om genomförandet fattas lokalt i respektive kommun.

Behoven för 2030 har lagts till och strategin har som mål att bidra till Sveriges och EUs mål för 2030. Formuleringen om "att det kan gå fort" har tagits bort.

Avesta kommun: Det är redan "lätt att göra rätt", men det behövs fler tydliga och konkreta åtgärder för ändrade beteendemönster.

Behovet av att även jobba med beteendeförändringar har förtydligats genom att det lagts till under strategiskt arbetssätt.

Rättviks kommun: Visionen i strategin är bra, men den behöver tydligare inkludera hela länet. Omställningen måste ske tillsammans med kommuner av olika storlek och karaktär, inte bara genom tekniska lösningar utan genom social och ekonomisk förankring. Det handlar om att hela länet ges möjlighet att delta, att omställningen inte fastnar i långa processer, och att kommuner som Rättvik ser värdet av att ta initiativ och gå före. För att det ska bli möjligt behöver strategin också innehålla mål som tydligare riktar sig till kommunernas roll och ansvar. Om kommunerna ska bidra till att målen nås måste det också tydliggöras hur vi samverkar, får stöd och samordning.

Kommunernas roll har förtydligats under avsnittet Genomförande.

Rättviks kommun: Rättviks kommun vill kommentera strategins fokus på netto-noll 2045. Rättvik anser att det i Dalarnas energi- och klimatstrategi, bör förtydliga det faktum att dagens utsläppsnivåer av fossil CO₂ i Dalarna och den takt med vilken samhället och näringslivet elektrifieras, samt ickefossila bränslen ersätter fossila bränslen, är en tydlig riskfaktor för näringslivets konkurrenskraft och lokalsamhällets hållbarhet.

Anledningen är att den CO₂-budget som sattes att räcka fram till 2045, kommer att vara nådd

2025-04-17

redan kring 2030. Det finns därför goda skäl och indikationer på att det redan innan 2030 kommer att antas mer strikta regler och utsläppskrav, och troligt tidigarelagt datum för CO2 netto-noll.

Förslag till tillägg i texten under rubriken "Klimatmål" på sidan 9:

Ökad takt i elektrifieringen för att säkra arbetsmarknad och konkurrenskraft! Med dagens utsläppsnivåer av fossil CO2 i Dalarna och Sverige, kommer den CO-budget som skulle räcka till 2045, vara slut redan innan 2030. Risken för kraftigt skärpta regler och lagkrav i Sverige och EU, på främst transporter, uppvärmning och industri, redan innan 2030, är högst sannolikt. Det är därför viktigt att öka takten i både elektrifieringen av transportsektorn, energieffektivisering, framtagandet av fossilfria bränslen och stimulera grön industrialisering, för att på så sätt möta upp kommande lagskärpning. Detta för att säkerställa det lokala näringslivets konkurrenskraft, trygga sysselsättningen och den lokala samhällsservicen i Dalarnas kommuner.

Strategin har kompletterats med en bild över koldioxidbudget och hur långt vi behöver nå till 2030.

Mora kommun: För att tydliggöra vision och mål i strategin är det önskvärt om nuläge förtydligas och konkretiseras ytterligare. Genom att tydligt beskriva den aktuella situationen kan strategin bättre visa vilket utgångsläge som gäller och vilka åtgärder som behövs för att nå de uppsatta målen.

Strategin har kompletterats med fakta om hur långt vi nått och vad som återstår för att nå målen.

Mora kommun: För att skapa en gemensam förståelse och undvika tolkningstvivel bör det klargöras om det handlar om ökad förnybar energiproduktion eller om även andra energislag inkluderas, gällande uttalandet i strategin att "fossil energi kan fasas ut med hjälp av ökad energiproduktion, tillräcklig överföringskapacitet och effektiv användning".

Strategin tar inte ställning till olika energislag, men konstaterar i färdplanen för energisystem att det endast är förnybar energi som är aktuell, då kärnkraft bedöms ha små förutsättningar att etableras i Dalarna.

Mora kommun: Dalarnas mission för energisystemet bör även framhäva förnybar och fossilfri elproduktion samt energieffektivitet för att betona vikten för den gröna omställningen.

Fler energimål, från färdplanerna, har lagts till även som övergripande mål.

Energieffektiviseringsmålet från färdplanen Produktion har lyfts upp även som ett övergripande mål.

Synpunkter på strategiskt arbetssätt och ansvarsfördelning

Coompanion: Inkludering och delaktighet i framtidens hållbara energisystem är en såpass viktig fråga att vi anser att det bör vara med även i Dalarnas Energi och klimatstrategi, Omställningen kräver att alla är med. Här kommer vårt förslag på ändring i Strategin: Sid 17 Ledarskap och samverkan: Fortsatt samverkan inom E4D mellan alla samhällssektorer, inkluderat civilsamhället, både på operativ och strategisk nivå.

Sid 17 Kunskapshöjning och attityder: Genomföra insatser för att höja kunskap, acceptans och insikt genom inkludering och delaktighet av medborgare i omställningen av energisystemet.

"Genom inkludering och delaktighet samverka med alla samhällssektorer, inklusive civilsamhället." har lagts till som ett strategiskt arbetssätt under "Ett sammanhållet Dalarna".

Formuleringen om ökad acceptans har tagits bort.

Region Dalarna: Vikten av samverkan mellan olika aktörer och sektorer hade kunnat genomsyra mer av såväl framtagandeprocess som strategidokument.

Då det endast handlar om en uppdatering av befintlig strategi har en mer omfattande framtagningsprocess inte genomförts. Samverkan lyfts fram som central genom hela strategin och dess färdplaner.

2025-04-17

Säters kommun: Önskemål om att beteendeförändring får större utrymme och fokus i strategin eftersom omställningen inte enbart möjliggörs genom teknisk utveckling och innovation utan också kräver ändrade attityder och beteenden.

Att även bekräfta behovet av beteendepåverkan har lagts till under strategiskt arbetssätt.

Falu kommun: Falu kommunkoncern är positiva till strategins ökade fokus på samordning och samverkan mellan olika aktörer i genomförandet av de sju prioriterade insatsområdena

Instämmer

Falu kommun: Bra generella principer men vi önskar mer vägledning till faktiska prioriteringar som underlättar den gröna omställningen i Dalarna. Vi upplever ett glapp mellan strategiskt arbetssätt och genomförande.

Beskrivningen om genomförandet har utvecklats. Prioriterade åtgärder är ett avsnitt under varje färdplan.

Avesta kommun: Strategiskt arbetssätt. Sektoruppdelningen med tillhörande illustration är tydlig och bra.

Bra

Högskolan Dalarna: Generellt är det svårt för en läsare att utläsa var ansvaret ligger och vem som ska driva arbetet. En rad plattformar, nätverk, grupper, färdplaner och strategier nämns. En förteckning i inledningen (eller kanske en bild) över alla aktuella aktörer, planer eller samarbetsorgan, samt vilka som ingår och/eller är ansvariga i olika grupperingar, skulle vara till avsevärd nytta.

Bilden på sid 7 visar just detta, vilka olika plattformar, nätverk, aktörer och samarbetsorgan som har centrala ansvar.

Byggdiallog Dalarna: Generellt är det svårt för en läsare, exempelvis ett företag i Dalarna, att utifrån nuvarande förslag på strategi utläsa var ansvaret ligger och vem som ska driva omställningsarbetet. I strategin omnämns exempelvis ett flertal plattformar, olika nätverk samt färdplaner. Är det möjligt att i exempelvis en bild tydliggöra hur dessa hänger samman skulle det sannolikt underlätta i kommunikationen med regionens företag.

Bilden på sid 7 visar just detta, vilka olika plattformar, nätverk, aktörer och samarbetsorgan som har centrala ansvar.

Gagnefs kommun: Samverkan och lokala initiativ. Gagnefs kommun understryker vikten av samverkan mellan olika aktörer för att driva på den gröna omställningen. Vi stödjer det föreslagna samarbetet via "Energiintelligent Dalarna" men ser också ett behov av att skapa ytterligare samverkansplattformar på lokal nivå där kommuner, företag och medborgare gemensamt kan diskutera och implementera energilösningar och klimatpåverkan.

Vi instämmer i behovet av även lokala samverkansplattformar, förutom de regionala. Ansvaret för dessa bör ligga på kommuner, med regionala aktörer som stöd.

Sametinget: Söka kunskap, dela och sprida kunskapsamt involvera andra i omställningen" Inom det globala Kunming-Montreal ramverket för biologisk mångfald poängteras vikten av att ha breda beslutsunderlag som involverar många olika aktörer och intressesriktningar i syfte att kunna basera beslut på bästa tillgängliga kunskap. Särskilt betonas det som internationellt beskrivs som "urfolk och lokala samhällen med traditionella livssätt". I detta sammanhang kan man fråga sig vilka är de "andra" som ska involveras?

Punkten har justerats. "Genom inkludering och delaktighet samverka med alla samhällssektorer, inklusive civilsamhället." har lagts till som ett strategiskt arbetssätt under "Ett sammanhållet Dalarna".

Rättviks kommun: Överlag ser kommunen positivt på de sektorsfärdplaner, men hade önskat att kommunerna lyfts mer som aktörer, inte bara som mottagare. I Rättvik har vi redan målsättningar som kopplar till alla strategins områden. Det vore önskvärt att strategin beskriver hur det lokala och det regionala ska länkas samman. Ett sätt kan vara att strategin erkänner och bygger vidare på kommunernas lokala hållbarhetsplaner.

2025-04-17

Strategin behöver tydligare visa hur kommunerna ska stödjas i genomförandet, hur Dalarnas särskilda olikhet och förutsättningar beaktas och hur dialog och inflytande säkras över tid.

Kommunernas roll har förtydligats under avsnittet Genomförande.

Rättviks kommun: Landsbygdens förutsättningar. Omställningen måste vara rättvis och det måste vara möjligt för alla att vara med, även om man bor i ett äldre hus på landsbygden.

Uttrycks som en viktig del i avsnittet Strategiskt arbetssätt.

Rättviks kommun: Beteendeförändringar - Rättviks kommun skulle också önska att beteendeförändring får större utrymme och fokus i strategin eftersom omställningen inte enbart möjliggörs genom teknisk utveckling och innovation utan också kräver ändrade attityder och beteenden.

Att även bekräfta behovet av beteendepåverkan har lagts till under strategiskt arbetssätt.

Mora kommun: Innovation är ett avgörande verktyg för att driva den gröna omställningen och uppnå energi- och klimatmålen. Samtidigt spelar beteendeförändring en central roll i omställningsarbetet, då tekniska lösningar och innovationer behöver kompletteras med förändrade vanor och attityder hos både individer och organisationer. För att strategin ska bli mer heltäckande och effektiv vore det därför önskvärt att beteendeförändring lyfts fram tydligare som en nyckelkomponent.

Att även bekräfta behovet av beteendepåverkan har lagts till under strategiskt arbetssätt.

Mora kommun; En viktig aspekt av energi- och klimatstrategins genomförande är att säkerställa en effektiv samverkan och kunskapsöverföring mellan olika aktörer. För att stärka detta bör strategin tydligare beskriva hur samverkan ska ske i praktiken och vilka forum, metoder och verktyg som ska användas.

Vilka forum som är centrala för genomförandet lyfts fram under respektive färdplan samt i illustrationen på sid 7. Då det är en övergripande strategi för hela länet är det svårt att nå en större konkretisering än vad som nu redovisas.

En illustration över de verktyg som behövs för energi- och klimatomställningen har lagts till.

Synpunkter på genomförande

Säters kommun: I genomförandet beskrivs att frågorna behöver beaktas och prioriteras på alla nivåer och alla har ansvar för att bidra till att uppnå energi- och klimatmålen. Detta behov har varit välkänt länge men trots det så släpper vi ut för mycket växthusgaser och Sveriges kurvor om konsumtion och koldioxidutsläpp går åt fel håll. Genomförandet i denna strategi bör visa hur vi gemensamt ska arbeta för att inte fortsätta på samma vis som tidigare, eftersom vi vet att det inte är tillräckligt. Vi saknar innehåll om vad som behöver göras annorlunda med hjälp av denna strategi för att frågorna ska beaktas och prioriteras på alla nivåer och för att vi gemensamt ska nå uppsatta mål.

Skilnaden i denna uppdaterade strategi, jämfört med den tidigare, är att det nu finns konkreta färdplaner för de flesta sektorer som pekar ut prioriterade åtgärder för att vi ska nå målen.

Borlänge Energi: Det är oklart vilket mandat som ansvariga aktörer får för att driva på genomförandet. Eftersom strategin har en bred ansats är dessa frågor viktiga att klargöra för ett uppnå effektiv framdrift.

Det är önskvärt att tydligt kunna peka ut ansvariga för åtgärder i strategin, men i praktiken är detta svårt och kopplat till resurstilldelning som inte kan garanteras för flera år framåt.

Ansaret har pekats ut så långt det är möjligt och den grafiska bilden på sid 7 åskådliggör det på ett övergripande sätt. Vi medger att det varit önskvärt att komma ännu längre i ansvarsutpekande, men det får bli en del av genomförandet.

LRF: En lyckad implementering av strategin framåt bör vara att Länsstyrelsen Dalarna tillsammans med Region Dalarna fördjupar dialogen i samverkansgrupper för framtagna färdplaner inom "Energiintelligent Dalarna". Det är viktigt att uppnå en förankring, dialog och stark extern samverkan med de företag och aktörer som kan och vill bidra till att förverkliga

2025-04-17

strategins måluppfyllnad i genomförandet av färdplanerna.

En åtgärd som kan ge god effekt är att inrätta en rådgivningsverksamhet som en vital del av "Energiintelligent Dalarna" (kanske redan finns?) som kopplas mot de uppställda målen i strategin för information om förutsättningar till de investeringsstöd som finns inom klimatklivet. Det kan leda till att fler företag investerar i förnybar energiproduktion och/eller fler fossilfria verksamheter & fordon.

Vi instämmer i behovet av samverkan och rådgivning och konstaterar att det är en central del av många insatser, inte minst i projekt och i lantbruksrådgivningen.

DalaAvfall: För att säkerställa genomförande krävs tydligare fokus på resurser – finansiering, personal och kompetens. Kommuner, företag och civilsamhället behöver mer stöd.

Strategin har ett flerårigt fokus och det är svårt att peka ut vilka resurser som kommer att finnas på längre sikt. Dessutom handlar det om resurser i många olika organisationer som behöver avsättas för att nå målen. Det har därför inte varit möjligt att tydliggöra vilka resurser som finns för strategins genomförande.

Malung-Sälens Elverk: Om det är möjligt att tydliggöra finansieringen av åtgärder. En plan som beskriver resurser, till exempel genom regionala fonder eller samarbete med näringslivet, skulle göra strategin mer genomförbar.

Strategin har ett flerårigt fokus och det är svårt att peka ut vilka resurser som kommer att finnas på längre sikt. Dessutom handlar det om resurser i många olika organisationer som behöver avsättas för att nå målen. Det har därför inte varit möjligt att tydliggöra vilka resurser som finns för strategins genomförande.

DalaAvfall: De aktörer som ställer sig bakom strategin bör kunna uppmärksammas.

Planen är att publicera de som ställer sig bakom strategin, så att de därigenom får uppmärksamhet.

DalaAvfall: Uttrycket "lätt att göra rätt" kan skifta fokus från nödvändiga beteendeförändringar. Det är bättre att inledningsvis prioritera enkla åtgärder men tydliggöra behovet av en övergripande omställning.

Att även bekräfta behovet av beteendepåverkan har lagts till under strategiskt arbetssätt.

DalaAvfall: Det bör framgå att kommuner och aktörer som ställer sig bakom strategin också ska rapportera sina framsteg. En granskning och eventuell ranking kan införas för att synliggöra ansvarstagande och framgångar.

Förslaget i strategin är att det inte ska krävas att man rapporterar sina framsteg. Denna möjlighet kommer istället att finnas för de som väljer att ansluta sig till Omställningsarena Dalarna, vilket är en del av satsningen på Klimatneutrala Dalarna (lett av Klimatneutrala Borlänge).

Falu kommun: Falu kommunkoncern är positiva till strategins ökade fokus på samordning och samverkan mellan olika aktörer i genomförandet av de sju prioriterade insatsområdena men efterlyser förtydligande av kommunernas roll, speciellt i genomförande av strategierna. Vi är möjliggörare och ett potentiellt hinder för genomförande av vissa mål.

Översiktsskildern som visar de sju prioriterade insatsområdena är bra. Den visar vilka ansvariga organisationer som ska leda processerna som behövs för genomförande av strategin men vi saknar det strategiska kommunala perspektivet i översiktsskildern. Kanske ska det finnas en "ring/markering" som synliggör inom vilka prioriterade områden kommuner har en viktig samhällsplanerande roll och behöver samhandla över lång tid.

Ett särskilt dokument har tagits fram med en sammanställning av vilka mål och prioriterade åtgärder som har särskild relevans för kommuner. Det dokumentet används nu av kommuner i deras energi- och klimatplanering.

Kommunernas roll har förtydligats under avsnittet Genomförande.

Falu kommun: Falu kommunkoncern efterlyser förtydligande av de samhällsplanerande myndigheternas roll och ansvar i omställningsarbetet. Vi upplever att vägledningen är för starkt fokuserad till enskilda organisationers möjlighet att påverka i löpande verksamhet inom

2025-04-17

sitt eget organisatoriska ansvar och sammanhang för att fungera i ett regionalt styrdokument. Vi anser att strategin skulle tjäna på en beskrivning av de samhällsplanerande myndigheternas roll och ansvar i omställning av energisystemet samt roll i planeringen för ett samhälle för låg eller ingen klimatpåverkan. Gärna med en analys av vad som görs och inte görs och vägar framåt för att utveckla samhällsplaneringen så att energi- och klimatmålen nås. Det kommer att krävas prioritering och samhandling från dessa myndigheter på kommunal, regional och nationell nivå över lång tid. Kommunernas roll är central speciellt i genomförande av strategierna. Vi är möjliggörare och ett potentiellt hinder för genomförande av vissa mål. Att enbart tilldela kommunerna en "nyckelroll" behöver ses över.

Vi efterlyser en tydligare bild av de samhällsplanerande myndigheternas roll och ansvar i genomförandet av strategin. Ett mål borde vara att alla kommuner är involverade i de färdplaner där det krävs samhandling från kommunerna för att skapa förutsättningar för den gröna omställningen, dvs där vår myndighetsroll är möjliggörare eller potentiellt hinder för genomförande av flera mål.

Samhällsplaneringen är en del av sektorn Byggnad och Boende. En sammanfattning av samhällsplaneringens roll har lagts till i strategin. Den beskrivs mer utförligt i färdplanen för Byggnad och Boende.

Avesta kommun: Tydliggör gärna vilka resurser som behövs för genomförandet av strategin. Det kommer att krävas ett stort stöd från regionen till kommunerna, för genomförande av de åtgärder som krävs. Det önskas att det tydliggörs vad som menas med "ansvariga organisationer" för respektive sektor och vad som förväntas följa med det ansvaret.

Strategin har ett flerårigt fokus och det är svårt att peka ut vilka resurser som kommer att finnas på längre sikt. Dessutom handlar det om resurser i många olika organisationer som behöver avsättas för att nå målen. Det har därför inte varit möjligt att tydliggöra vilka resurser som finns för strategins genomförande. Länsstyrelsen och Region Dalarna bekräftar dock behovet av stöd till kommuner för strategins genomförande.

Mora kommun: Det bör förtydligas vilket eget ansvar kommuner som ställer sig bakom strategin har att följa upp på strategin, mål och indikatorer.

Vad det innebär att ställa sig bakom strategin har tydliggjorts.

Synpunkter på engagemang

Region Dalarna: Avslutningsvis önskar Region Dalarna genom regionala utvecklingsförvaltningen en fortsatt dialog kring skrivningarna under rubriken "Engagemang" och särskilt den del som handlar om att ställa sig bakom strategin, då det är av stor vikt att detta synkas med genomförandet av Dalastrategin.

Formuleringen om vad man ställer sig bakom strategin när man ställer sig bakom den har förtydligats.

Falu kommun: Vi är positiva till initiativ som driver engagemang för systematiskt energi- och klimatarbete och sätter "görandet" i centrum. Det är bra att belöna det som faktiskt blir gjort!
Instämmer.

Byggdiallog Dalarna: Vi anser också att det hade varit värdefullt att tydliggöra vilka förväntningar som finns på de aktörer som ställer sig bakom strategin, dels för att tydliggöra vad som förväntas av varje aktör och dels för att också driva utvecklingen inom området framåt.

Formuleringen om vad man ställer sig bakom strategin när man ställer sig bakom den har förtydligats.

Byggdiallog Dalarna: Vi tycker det är bra att strategin även innehåller ett avsnitt om att engagera företag och främjare i omställningsarbetet. I avsnittet om "Var med i omställningen!" lyfts dock ett moment om Branschkartläggningar där företag inom olika branscher ska rankas efter hur långt de kommit i sitt energi- och klimatarbete. Med tanke på att många företag har

2025-04-17

helt olika förutsättningar att arbeta med dessa frågor känns det tveksamt att göra denna ranking som dessutom känns praktiskt utmanande att genomföra. Vårt förslag är att därför att nöja sig med att utse goda förebilder eller Dalapiloter som finns som förslag i strategin.

Branschrankingar har genomförts under de senaste åren för ett flertal branscher. Erfarenheten är att det fungerar och kan ge positiva effekter i form av att företagens arbete efterfrågas, möjligheter att inspireras av varandra samt erkännande för de som kommit långt. Genom att anpassa frågorna som ingått i kartläggningen kan man undvika att missgynna mindre företag.

Rättviks kommun: Det är oklart hur genomförandet ska gå till i praktiken. För Rättviks del handlar det om att kunna gå vidare med sådant vi redan gör, men också om att våga satsa nytt. Vi behöver elnät som räcker till, rimliga tillståndprocesser, konkret stöd för att kunna skala upp det vi påbörjat. Det vore bra om strategin tydliggjorde vem som gör vad i genomförandet, föreslog en konkret handlingsplan eller samordningsstruktur för länet, och inkluderade en särskild satsning på mindre kommuners förutsättningar.

Kommunernas roll har förtydligats under avsnittet Genomförande.

Rättviks kommun: Vi har ett starkt civilsamhälle, aktiva föreningar och skolor som jobbar med hållbarhetsfrågor. Det bör finnas med som en styrka i strategin. I en liten kommun hänger ofta omställningen ihop med förtroende och relationer, hur vi får med oss civilsamhället inte bara teknik. Det är också en demokratifråga. Strategin bör utvecklas så att den inkluderar civilsamhällets roll, och lyfter vikten av folkbildning, dialog och lokal delaktighet.

Inkludering och delaktighet med alla samhällssektorer, inklusive civilsamhället har lagts till under strategiskt arbetssätt.

Synpunkter på uppföljning och uppdatering

Säters kommun: Ang. uppföljning så vore det mycket positivt om indikatorer väljs ut som också kan tas fram för varje kommun. Det skulle underlätta för kommunernas uppföljning och kan bidra till att skapa en röd tråd i vårt gemensamma arbete.

Vi bedömer att det är möjligt att följa upp de indikatorer som valts ut, även på kommunal nivå.

Säters kommun: Det vore positivt om uppföljningen har en tydlig koppling till Länsstyrelsens uppföljning av miljömålen.

Uppföljningen av klimatmålen, men inte energimålen, är en del av miljömålsuppföljningen. Den samlade uppföljningen av energi- och klimatstrategin kommer att göras samordnat med uppföljningen av Dalastrategin.

Säters kommun: Det vore värdefullt för kommuner att få en sammanställning av uppföljningen av de detaljerade målen inom sektorsfärdplanerna. Det skulle underlätta för kommunernas uppföljning och kan bidra till att skapa en röd tråd i vårt gemensamma arbete.

Synpunkten tas med för det fortsatta arbetet och vi ska verka för att detta görs.

Högskolan Dalarna: Under Uppföljning (sida 15) nämns att indikatorer kommer att tas fram, vilket skulle konkretisera strategitexten betydligt.

Flera indikatorer finns redan och följs upp av Region Dalarna årligen. Strategin har kompletterats med vilka dessa indikatorer är. Fler kan tillkomma, inte minst från de olika färdplanerna.

Falu kommun: Vi har svårt att se hur uppföljning av strategins mål ska gå till, framförallt vad gäller det strategiska arbetssättet. Vilka mål förutom klimatutsläpp kan följas upp med kvalitet? Kommer den mer detaljerade uppföljningen av mål inom färdplanerna att publiceras årligen så att alla intressenter kan ta del av hur det går.

Uppföljningen av de övergripande indikatorerna kommer att ske årligen och publiceras av Region Dalarna. Det strategiska arbetssättet är tänkt att främst fungera som ledstjärnor i arbetet och är svårare att följa upp.

2025-04-17

Leksands kommun: Vi tror och hoppas att de övergripande indikatorer som nu tas fram gällande klimatutsläpp och energianvändning/energiproduktion, och som kopplar an till målen i strategin, kommer att synliggöra utvecklingen på ett bra sätt. Leksands kommun tror också att detta kommer underlätta uppföljning och valet av prioriteringar framåt.

Instämmer

Central Sweden: Beakta relevanta indikatorer som finns på EU-nivå för uppföljningsarbetet

De indikatorer som tas fram för klimatutsläpp och energianvändning/energiproduktion, kopplade till målen i strategin och som ska följas upp, bör ta hänsyn till relevanta indikatorer på EU-nivå. Detta är för att säkerställa Dalarna har likartade bedömningar som finns på EU-nivå. Se exempelvis energieffektivitet, direktivet för förnybar energi och ansvarsfördelningsförordningen ESR.

Synpunkten tas med till arbetet med uppföljningen av indikatorerna.

Gagnefs kommun: Gagnef ser fram emot en fortsatt uppföljning av de regionala målen, och vi föreslår att denna uppföljning sker årligen för att säkerställa att både regionala och lokala mål nås. Vi vill även föreslå att det införs mer konkreta indikatorer för klimatpåverkan från den kommunala sektorn som kan kopplas direkt till de åtgärder som genomförs i Gagnef, för att stärka uppföljningen på lokal nivå.

Uppföljningen av de övergripande indikatorerna kommer att ske årligen och publiceras av Region Dalarna. De regionala målen och indikatorerna kan med fördel vara utgångspunkt för kommuner att sätta egna lokala mål (och indikatorer).

Rättviks kommun: Vi tycker att energi- och klimatstrategin med fördel tydligare kan kopplas till Agenda 2030. Rättvik har i sina styrdokument (Lokala ambitioner för ett Hållbart Rättvik och Strategiska inriktningar 2024–2027) redan visat att vi vill ta ansvar för dessa frågor. Vi arbetar redan aktivt med fossilfri fordonsflotta, laddinfrastruktur, lokal energiproduktion, energieffektivisering, återbruk och lokal livsmedelsförsörjning genom Återtaget. Allt detta hänger ihop med Agenda 2030 och ska integreras i vår verksamhetsplanering.

Det vore värdefullt om strategin kopplar till Agenda 2030 och till den uppföljning som redan sker ute i kommunerna. I Rättvik har vi indikatorer kopplade till våra mål, men jag skulle gärna se en gemensam modell för uppföljning i länet. Strategin bör ta fram gemensamma nyckeltal som kommuner kan använda, och erbjuda stöd till uppföljning och analys, återigen: särskilt viktigt för små kommuner.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga där kopplingen till Agenda 2030 görs. Strategin har kompletterats med de indikatorer som kommer att användas för att följa upp strategin. Dessa indikatorer kan med fördel användas även på kommunal nivå.

Uppföljningen kommer att samordnas med uppföljningen av Dalastrategin.

Synergier och målkonflikter

Naturskyddsföreningen: Finns det en miljöbedömning av strategin. Hur påverkar mål och visioner i strategin de andra av Dalarnas miljömål? Har en riskbedömning gjorts för att se hur dessa påverkas?

Eftersom strategin behandlar ett komplext område som skogsbruk, skulle det vara värdefullt att tydligare framhålla komplexiteten för att ge användarna en mer heltäckande grund att utgå från. För att strategin ska kunna stödja snabba och informerade beslut behöver den också diskutera konsekvenserna av olika förslag, t ex hur ökat skogsbruk kan påverka andra miljömål såsom biologisk mångfald.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

Länsstyrelsen, naturvård: Dalastrategin, liksom i förslag till uppdaterad Energi- och klimatstrategi, saknar enheten för naturskydd ett delmål kring biologisk mångfald. En variationsrik natur är mer motståndskraftig mot förändringar i klimatet och har större möjlighet att klara extrema vädersituationer. Enheten för naturskydds bedömning är därför

2025-04-17

att rik biologisk mångfald bör räknas som ett mål vars betydelse ska lyftas upp som en förutsättning för arbetet med den gröna omställningen som syftar till grön fossilfri energi. Den biologiska mångfalden och dess ekosystem påverkas av klimatförändringar. Vissa arter trängs undan medan andra breder ut sig på bekostnad av de förra. Sett i det perspektivet är omställning som minskar klimatförändringar av mycket stor betydelse för biologisk mångfald. För att uppnå ett smart energisystem så ska den prövning som sker i samband med energiomställningen tydligt visa att den inte ska ske på bekostnad av naturens mångfald. Klimat/energi ska hanteras i relation till en bibehållen och restaurerad rik biologisk mångfald. Om omställningen sker på bekostnad av biologisk mångfald så kan det vara direkt kontraproduktivt för naturens förmåga att stå emot klimatförändringar.

Enheten för naturskydd deltar i prövningar av olika slag inom flera av de olika sektorerna som tas upp i strategin. Som prövnings-myndighet har vi anledning att tydliggöra målkonflikter och utarbeta bedömningskriterier. Lösning av målkonflikter kan vara att ekologiska sammanhang beaktas på landskapsnivå såväl när det gäller påverkan av det biologiska livet som de kumulativa effekter som uppstår vid exploateringar av naturmiljön.

Genom samverkan i markanvändning, försiktighetsåtgärder och i kombination med kompensationsåtgärder kan lösningar sökas. Inte minst inom sektorerna Energisystem samt Jord- & Skogsbruk är det av stor betydelse att hela landskap beaktas och ingår i prövningar. Inom sektorn produktion är det för den biologiska mångfaldens skull mycket angeläget med sparsamhet med naturresurser.

Till avsnittet i strategin som handlar om energitillsyn och miljöprövning bör det till sista meningen läggas till att miljötillstånd behöver ställa tillräckliga krav vad gäller energi, klimat samt biologisk mångfald.

I avsnittet Strategiskt arbetssätt har följande lagts till: Inte uppnå energi- och klimatmål på bekostnad av andra hållbarhetsmål, såsom t ex biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter, inte minst biologisk mångfald. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

Högskolan Dalarna: Ett avslutande summerande avsnitt som behandlar t.ex. målkonflikter mellan de olika färdplanerna och så långt det går analyserar dagens situation på ett övergripande sätt, utifrån vad som påtalats för de olika sektorerna, vore lämpligt. Det skulle avrunda strategin på ett naturligt sätt.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter.

Malung-Sälens Elverk: Hur ser miljöbedömning av strategin ut. Hur påverkar mål och visioner i denna strategi de andra av Dalarnas miljömål till exempel hur ökat skogsbruk kan påverka miljömålet med biologisk mångfald.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter, inte minst biologisk mångfald. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

LRF: Länets jord- och skogsbrukare äger och förvaltar en betydande del länets naturkapital. Ett kapital som till skillnad från många andra, kan brukas utan att förbrukas. LRF beslöt 2019 års Riksförbundsstämma att Riksförbundsstyrelsen skulle ta fram hållbarhetsmål för landets gröna näringar och januari 2020 togs beslut om nya hållbarhetsmål där följande nämns:

- Öka det gröna näringarnas klimatnytta
- Främja den biologisk mångfalden
- Öka de gröna näringarnas resurseffektivitet
- Öka lönsamheten och konkurrenskraften
- Öka jordbruks- och skogsproduktionen i Sverige
- Öka landsbygdens attraktionskraft

Att minska växthusgasutsläppen och samtidigt producera mer livsmedel i Sverige bör vara möjligt. Den svenska livsmedelsstrategin - LRF Detta synsätt har fortsatt att utvecklas och under början av detta år har LRF tagit fram en möjlig färdplan för en önskvärd utveckling:

2025-04-17

klimatatgarder-i-lantbruket-mer-mat-och-mindre-utslapp.pdf. Med det vi här redovisar om LRFs tidigare och pågående strategiarbete så tycks det till stor del överensstämma med de antaganden som görs i strategin. Vi vill dock passa på att göra några förslag och inspel till länets strategi och de kopplade färdplanerna inom "Nätverket Energiintelligent": I LMS 2.0 trycker man på vikten av lönsamhet både för att producera mer livsmedel och för att kunna genomföra klimatanpassningsåtgärder

Länets livsmedelsproduktion behöver öka av klimat- och beredskapsskäl.

I strategin framgår att en ökad lokal offentlig upphandling av lokalodlade livsmedel kan minska klimatbelastningen i form av lägre växthusgasutsläpp. Fördelarna av en ökad livsmedelsproduktion bör också ses mot bakgrund av att vi befinner oss i en alltmer orolig omvärld där vi med nödvändighet behöver stärka vår livsmedelsberedskap: EU befinner sig i en era av upprustning så också vårt land där vi gått med i Nato.

Men trots risk för stora allvarliga marknadsstörningar och konflikt, i värsta fall krig så ser vi inte att statens satsningar på beredskap lyfter vår bristande förmåga att försörja våra innevånare med livsmedel i en krissituation. Har vi inte inhemsk livsmedelproduktion i tillräcklig utsträckning är det inte mycket annat som spelar någon roll. LRFs förslag, för att förstärka och underlätta genomförandet av länets strategi för energi- och klimat och samtidigt stärka vår livsmedelsberedskap är att:

Livsmedelsstrategin 2.0 är nu på plats vilken menar att lönsamhet är avgörande för livsmedelsproduktion

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter, tex livsmedelsproduktion och skogsproduktion. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

LRF: Elnätsinfrastruktur – behåll produktionen av livsmedel och skog!

I strategin nämns behovet av en kraftfull elnätsförstärkning. Ett alternativ till nuvarande regeringsbeslut kan vara att den infrastrukturförstärkning som krävs för en ökad överföring av el sker med markförlagda kablar. Att även fortsättningsvis använda luftledningar skulle få stora negativa externa effekter inte bara för jord- och skogsbruk men också ge försämrade boende- och byggmöjligheter i närheten till ledningar. Vad vi förstår är det fullt möjligt att byta ut regionnäten på samma sätt som man tagit beslut om i vårt grannland Danmark.

Vi vill här informera att nuvarande luftledningar i Sverige förhindrar brukande av ca 300,000 hektar produktiv skogsmark men luftledningar sänker också livsmedelsproduktionen väsentligt. Om man i strategin anger att klimatmålet om minskade utsläpp av koldioxid och en ökad inbindning av koldioxid är att eftersträva förstår vi inte varför inte strategin tar upp de fördelar som ett byte till marksnåla markförlagda ledningar skulle ge för både klimat-och miljö?

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter, tex elnät. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

Falu kommun: Vi skulle vilja att strategin erbjuder mer stöd för prioritering och vägledning vad gäller målkonflikter.

Stöd om hur målkonflikter kan hanteras blir en viktig uppgift i genomförandet av strategin och dess färdplaner.

Byggdialog Dalarna: I samtliga sektorer lyfts mål som identifierats i de olika färdplanerna. Dessa kan vid genomläsning uppfattas som ganska många och i vissa fall spretiga. Vi bedömer att strategin hade haft nytta av att kompletteras med ett avslutande summerande avsnitt som t.ex. behandlar eventuella målkonflikter mellan de olika färdplanerna och så långt det är möjligt analyserar nuläge och prioriterade insatser på ett övergripande sätt utifrån vad som påtalats för de olika sektorerna.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

2025-04-17

Sametinget: Såväl klimatkonventionen som CBD betonar att världen står inför en dubbel kris: ett förändrat klimat och den accelererande förlusten av biologisk mångfald. Dessa är tätt sammanlänkade och påverkar varandra och därför behöver vi hantera dem tillsammans. Vi kan inte lösa klimatkrisen utan att hantera förlusten av biologisk mångfald och förlusten av biologisk mångfald kan vi inte hejda utan att adressera klimatkrisen. Idag är mycket av myndigheternas kunskap om detta personberoende och därmed sårbart. Om dessa perspektiv adresseras i exempelvis energi- och klimatstrategin finns förutsättning att de blir mer förankrad i organisationen, de kan bidra till lärande, görande och minska sårbarheten då formuleringar i strategierna består oavsett om personalen i organisationen byts ut.

Vi ser också ett värde i att synliggöra det sammanhang där beslutsfattare, tjänstepersoner och strategier befinner sig för att skapa förståelse om hur arbetet kan bidra till måluppfyllnad på olika nivåer, från lokal och regional till nationell och internationell nivå.

Det arbetsprogram för 8j-frågor som beslutades på COP16 i oktober 2024 betonar vikten av urfolk och lokala samhällens delaktighet i framtagandet av nationella och regionala strategidokument som i det här fallet energi- och klimatstrategin som har stark koppling till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Strategin bör därför beskriva den tydliga kopplingen som finns till biologisk mångfald och betona att åtgärder för klimatet inte får äventyra mångfalden. Utgående från Sametingets regeringsuppdrag om traditionell kunskap och sedvanebruk menar vi att formuleringar om detta även bör inkluderas. Äldre tiders naturbruk kännetecknas av ett resurssnålt nyttjande, sparsamhet och återbruk, vilket är viktiga parametrar också i energi- och klimatstrategin. En utökning av energiproduktionen kan även komma att påverka traditionellt markanvändande vilket direkt kan påverka den biologiska mångfalden. Det stärker anledningarna att inkludera urfolket samerna och lokala naturbrukare i ett tidigt skede i dialogen om förändrad markanvändning.

Vi menar att det är värdefullt om strategin visar på konkreta åtgärder, vem eller vilka som har ansvaret och hur det ska genomföras och att texterna är framåtsyftande och manar till handling.

Förslag på generell formulering till energi- och klimatstrategierna:

Omställningen ska utvecklas så att samhället skyddas från negativa konsekvenser som exempelvis ökade energikostnader eller förlust av arbetstillfällen. Insatser inom energi- och klimatstrategin bör inte heller resultera i negativa effekter på biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Länets resurser ska förvaltas ansvarsfullt och omställningen ska bidra till att minska de globala och lokala ojämlikheterna kopplade till klimatförändringar, förlust av biologisk mångfald och energianvändning. Sedvanligt nyttjande av naturresurser och traditionell kunskap ska respekteras, särskilt i relation till rennäring, jordbruk, fiske och skogsbruk som är direkt beroende av naturen. Viktiga mark- och vattenområden ska skyddas och brukarnas röster ska inkluderas i beslut som påverkar deras livsmiljöer enligt FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) artikel 8j och 10c.

Ovanstående formulering visar att biologisk mångfald och klimatfrågan inte bör separeras och att traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk spelar en viktig roll och behöver inkluderas i strategin.

”Markvård och ökade kolsänkor (dränering, vall, mellan- och fånggrödor, integrering av djur, mm)”: Bete på naturbetesmark, även i skogen, motverkar igenväxning på grund av klimatförändring och gynnar samtidigt den biologiska mångfalden. Det skapar också möjligheter för lokalproducerade livsmedel (minskat behov av importerat foder och bättre livsmedelsberedskap). Utmarksbete ökar även resiliensen när det gäller tillgången på bete och vatten i samband med torrår (jfr. 2018)!

Inkludera tankar om biologisk mångfald i enlighet med K-M GBF, det ska göras obligatoriskt inom ett par år!

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter, inte minst biologisk mångfald. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare

2025-04-17

Sametinget: Samtliga mål bör också innehålla ambitionen att inte påverka biologisk mångfald negativt. (texten på första punkten kan ses som ett förslag på formulering)

I avsnittet Strategiskt arbetssätt har följande lagts till: Inte uppnå energi- och klimatmål på bekostnad av andra hållbarhetsmål, såsom t ex biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Sametinget "Utbyggnation av vindkraft": Utbyggnaden av vindkraften bör inte ske på bekostnad av andra viktiga samhällsliga värden, lokal livsmedelsproduktion, sedvanebruk eller biologisk mångfald. Detta är andra aspekter på beredskapsfrågan.

Kortare tillståndstider för elnät: Vad riskerar man att förlora i kortare tillståndprocesser? Hur säkerställer man att det inte sker på bekostnad på andra värden? Hur säkerställs delaktighetsprocesser?

Tillägg till åtgärden om kortare tillståndstider om att det ska ske med bibehållen kvalitet i prövningen.

Sametinget: Sametinget påminner om att klimat- och energiarbetet inte får försvåra för Sverige att nå andra mål som för exempelvis ekosystem, biologisk och mänskliga rättigheter. Det är viktigt att länsstyrelsen hittar en balans mellan det ekonomiska, det sociala och det miljömässiga för att främja hållbarhet och hållbar utveckling. Avvägningar måste göras mellan motstående intressen och konflikter. Sametinget påpekar att sådana avvägningar behöver göras med tvärsektorielt perspektiv samt bra förankrad underlag.

Sverige har högt ställda mål om att bli världens första fossilfria välfärdsland och det omfattande tryck som redan finns på renbetesmarkerna har ökat ytterligare. Den svenska politikens agenda om en "grön omställning" har satt i gång stora industrisatsningar i norra Sverige. Många av remisserna avseende tillstånd för vindkraft, gruvor, kraftledningar, infrastruktur och täkter hänvisar till den "gröna omställningen" i samråd- och tillståndprocesser. Ur Sametingets perspektiv kan klimatomställningen aldrig bli hållbar om den sker på bekostnad av det samiska folkets och enskilda samers möjligheter att leva kvar i sina traditionella marker och överföra sin livsföring, kultur, näring, mark och vatten vidare till kommande generationer. Omställningen är inte heller hållbar om den sker utan ett reellt inflytande från de samer som berörs och i enlighet med samers status som urfolk och internationell urfolksrätt. Det strategiska arbetssättet behöver inrymma traditionell kunskap och långsiktigt hållbara lösningar som samerna har.

För att den förnybara energin även ska räknas som hållbar utifrån ett långsiktigt perspektiv och för det ska vara möjligt att bevara den biologiska mångfalden behövs ett ökat erkännande av traditionella kunskaper som bland annat samerna har.

Den samiska traditionella kunskapen (árbediehtu), samisk kultur och traditionella näringar är centrala i förvaltningen av vårt landskap och för att bevara och på ett hållbart sätt nyttja den biologiska mångfalden.

Ekonomiska styrmedel för klimatomställning får inte användas så att människor inte har råd att bo på landsbygden eller bedriva och utveckla sina verksamheter.

Den samiska kulturen och markanvändningen ger flera ekosystemtjänster som måste värderas högre. Renbete och därigenom renskötseln kan bidra med positiva effekter på klimatförändringen genom bland annat hålla nere trädgränsen, påverka marktemperaturen så att fjällarter kan gynnas trots varmare klimat samt påverka växters förmåga att binda kol i marken.

En hållbarhetsbedömning av strategin har lagts till som en bilaga. I bilagan redovisas även synergier och målkonflikter, inte minst biologisk mångfald. Arbetet med att hantera målkonflikter behöver utvecklas vidare. I avsnittet Strategiskt arbetssätt har följande lagts till: Inte uppnå energi- och klimatmål på bekostnad av andra hållbarhetsmål, såsom t ex biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

2025-04-17

Synpunkter på transporter

Maserfrakt: Beskrivningen av tankstationer för drivmedel bör kompletteras

Under sektorn "Transporter" finns oklarheter kring drivmedel och tankstationer, vilket bör korrigeras. Begreppet biodiesel är ett generellt begrepp som innefattar många lika produkter, men oftast avses RME när man pratar om biodiesel. I texten används begreppet biodiesel samtidigt med specifika biodiesel-produkter t ex RME. Bättre är att ta bort begreppet biodiesel i texten. Vidare bör texten som beskriver alternativa bränslen för tunga fordon kompletteras med RME och HVO, som båda är viktiga fossilfria drivmedel för tunga fordon. I tabellen på sidan 28 beskrivs antal tankställen för alternativa drivmedel. Det bör dels förtydligas vad tabellen avser, dels bör siffrorna verifieras och källan bör anges. Den bör också delas in på ett mer granulärt sätt, t ex enligt följande: - laddstationer $\geq 150\text{kW}$ - laddstationer $< 150\text{kW}$ - tankställen HVO - tankställen LNG (flytande naturgas) och LBG (flytande biogas) - tankställen CNG (komprimerad naturgas) och CBG (komprimerad biogas) - tankställen vätgas
[Texten om alternativa drivmedel har justerats. Tabellen har gjorts om utifrån tillgänglig statistik.](#)

Region Dalarna: Offentlig upphandling kan framgå tydligare
[Ingick redan i remissversionen](#)

Region Dalarna: Transportdialogen är inte längre ett aktivt forum.
[Har tagits bort ur illustrationen](#)

Region Dalarna: Det nationella etappmålet för transportsektorn samt CVD-förordningen bör nämnas i färdplanen för transporter (ej i strategin)
[...] minskar behovet av transporter och får till stånd mer resurssnåla och klimatneutrala transporter av person och gods." Förslag på tillägg: För att minska behovet av transporter och resor bör behovet beaktas utifrån en bredare kontext. Det krävs inte mobilitet för att tillgodose alla tillgänglighetsbehov. Som ett komplement till mobilitet kan digital tillgänglighet samt lokalisering och markanvändning minska belastningen på transportinfrastrukturen och förändra både behovet och förutsättningarna för resor, vilket i sin tur kan leda till ett minskat behov av transporter.
[Har lagts till redan i remissversionen.](#)

Inom "Mål i Färdplanen". Region Dalarna har ansvaret att ta fram en färdplan för transporter.
[Har förtydligats redan i remissversionen.](#)

Önskemål att lägga till att elektrifieringen av flyget såväl är under avsnittet snabb utveckling.
[Har förtydligats redan i remissversionen.](#)

F.K. Från den 1 december 2023 tillåts 34,5 m långa lastbilar på delar av vägnätet, detta uppdateras årligen vilka vägar som tillåter fordonståg upp till 34,5 meter. Nästan 10 m längre lastbilar innebär att utsläppen från lastbilstrafiken kan minska med 4 till 6 % (källa: Trafikverket)
[Har förtydligats redan i remissversionen.](#)

Säters kommun: Transporter är ett väldigt viktigt område som vi gemensamt behöver arbeta målinriktat mot. De båda färdplanerna har ännu inte tagits fram och saknas därför i energi- och klimatstrategin. Vår förhoppning är att de tas fram inom kort, så att vi får en tydligare styrning i hela arbetet för att nå vision och mål i Energi- och klimatstrategin.
[Region Dalarna har inlett arbetet med att ta fram en färdplan för transporter.](#)

Säters kommun: Transporter beskrivs i hög grad som "individents val". Mer borde kunna sägas om hur samhället i stort kan påverka. Exempelvis kollektiva lösningar och olika samarbeten för mer hållbara transportlösningar.
[Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.](#)

Trafikverket: Under 2025 tar Region Dalarna fram Regional infrastrukturplan 2026-2037 för Dalarnas län. På sid 29 står det i kapitlet Centrala aktörer att "Region Dalarna ansvarar för

2025-04-17

infrastrukturplanering och kollektivtrafik. Kommunerna har en nyckelroll genom fysisk planering, upphandling och eget transportarbete.” För infrastrukturplanering behöver texten förtydliga att Region Dalarnas roll är att prioritera åtgärder på länsvägarna, så det inte tolkas som att det är all infrastruktur, se Process för infrastrukturplanering – Region Dalarna. Förtydliga gärna att Region Dalarna utvecklar förutsättningarna för kollektivtrafik (trafik och infrastruktur) i samverkan med länets kommuner.

Har förtydligats

Leksands kommun: Förtydligande av varför transportbranschen efterlyser utbyggnad av vägnätet och vilka effekter det förväntas ge.

Hur det leder till mindre klimatpåverkan har förtydligats.

Leksands kommun: För att kunna genomföra strategin i sin helhet vill kommunen lyfta vikten av att få alla sektorsfärdplaner på plats. Trots att föregående strategi beslutades så tidigt som 2019 så saknas fortfarande regionala färdplaner för transporter och skogsbruk och med tanke på att strategin ska hinna genomföras till 2030 så finns det inte mycket tid att spela på. Med tanke på att transporter står för en mycket stor del av Dalarnas totala växthusgasutsläpp så anser vi att denna sektor bör prioriteras om det nationella målet om 70 procent minskade utsläpp av växthusgaser från transporter till 2030 ska kunna nås.

Framtagning av färdplan för transporter är prioriterat.

Leksands kommun:

Leksands kommun önskar ett förtydligande av vad begreppet fossilfrihet innebär och vilken koppling det har till förnybara drivmedel. Exempelvis genom att ändra alternativa bränslen till alternativa och förnybara bränslen i första meningen samt inleda andra meningen med fossilfria och förnybara drivmedel och referera till Fossilfritt Sveriges definition av fossilfria drivmedel.

Begreppen har gått igenom och renodlats.

Malung-Sälens Elverk: Pyramiden ger en tydlig grund för prioritering. Bra att strategin tar upp krav vid upphandling. Här finns det troligtvis behov av stöd för verksamheter som gör upphandlingar.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

DalaAvfall: Transportsektorn är avgörande för klimatarbetet, men en färdplan saknas.

Strategin bör ställa tydligare krav på upphandling och åtaganden för kommuner och offentlig verksamhet.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

Falu kommun: Behövs koppling till beredskap.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

Falu kommun: I sektor Transporter – prioriterade åtgärder – rubrik ”omställning till fossilfria drivsystem” anser vi att strategisk drivmedelsprioritering enligt ”drivmodellen” framtagna av BioDriv Öst ska lyftas fram som prioriterad åtgärd.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

Falu kommun: I sektor Transporter – Centrala aktörer – Vi tror att nya aktörer som tidigare inte varit en del av transportsektorn kommer behöva vara med för att möjliggöra elektrifieringen. Allmännyttan och fastighetsägare kommer att behöva förse sina boende med laddning i hemmet och besöksnäringen blir viktig spelare i att möjliggöra laddning för inresande.

Har kompletterats

Falu kommun: I sektor Transporter” så är det ett stort fokus på koppling mellan infrastrukturplanering, kollektivtrafikplanering och kommunernas bostadsplanering. Vi ser ingen anledning till varför det ska begränsas till enbart kopplingen till bostadsplanering. Kommunerna ansvarar för placeringen av all markanvändning (skolor, butiker, vårdcentral, bostäder, industrier, verksamheter, idrottsanläggningar, parker/lekplatser m.m.) Om det inte

2025-04-17

finns infrastruktur och kollektivtrafik vid målpunkten så spelar det ingen roll att det finns det vid bostaden. Här skulle det även vara fördelaktigt att få lite avstånd presenterade. Hur långt förväntar man sig att någon cyklar, hur långt kan det vara till en hållplats för att den ska nyttjas m.m

Har delvis justerats i strategin. Synpunkten tas för övrigt med till arbetet med en färdplan för transporter

Falu kommun: I sektor Transporter – rubriken "Centrala aktörer" så anges det att Region Dalarna ansvarar för infrastrukturplanering och kollektivtrafik. Infrastruktur brukar omfatta väg, järnväg, övrig spårbunden trafik, hamnar, energiproduktion och samtliga ledningar. Ansvaret för dessa ligger inte primärt under Region Dalarna. Trafikverket, kommunerna, energibolagen, ledningsägarna m.fl. bär det yttersta ansvaret. Är det något annat ansvar som avses behöver meningen förtydligas. Att enbart tilldela kommunerna en "nyckelroll" behöver ses över.

Texten har ändrats

Falu kommun: Gällande resande så yttrar ni att kollektivtrafiken behöver bli bättre och mer tillförlitlig. Ja, det är en förutsättning för att invånare ska använda den. Sen också att den är billig.

Är förtydligat med att de ska vara attraktiva och konkurrenskraftiga.

Viktor Wahrenwald: När ni diskuterar ändrade beteenden så kan ni inte fasa ut fossil-bilar och privata fordon helt och hållet utan att få hela samhället att stanna. Det är långt ifrån alla som kan jobba hemifrån och många av dem som behöver resa med bil fram och tillbaka till jobbet har inte råd att bo inne i Falun eller Borlänge, samt att bussen inte oftast går till alla de byar vi har på rimliga tider. Framför allt inte om du behöver handla och hämta barn med mera efter jobb.

Bilen är en förutsättning för att vårt län ska fungera över huvud taget, här kan man utifrån ett klimatperspektiv bli helt förblindad och göra allt för att missgynna de som behöver använda bil. Trots att de ofta är dem som är mest lättpåverkade negativt ekonomiskt i vårt län, med det menar jag att de som blir mest påverkade negativt är de som redan har det sämre ställt. De som inte har råd med elbil eller inte kan jobba hemifrån eller bo närmare en större stad.

Har förtydligats under avsnittet Strategiskt arbetssätt.

Avesta kommun: Det är olyckligt att det inte finns en färdig färdplan för transporter. Det skulle underlätta för kommuners strategiska arbete med transportfrågor, om det fanns en tydlig regional färdplan med regionala mål.

Framtagningen av en färdplan för transporter är prioriterat.

Central Sweden: Beakta drönare som en del av Dalarnas framtida transportplanering

Det är positivt att beteendeförändring och ökad transporteffektivitet lyfts fram som en prioriterade åtgärder. Det beror på att dessa åtgärder, jämfört med vissa andra, är kostnadsmässigt lägre samtidigt som de har potential att ge stora positiva effekter för klimatet och den gröna omställningen. Det som dock kan övervägas att nämnas inom ramen för någon av de prioriterade åtgärder är drönare. Detta är för att drönare förmodligen kommer att spela en större roll både nationellt och inom EU i framtiden samt skapa nya möjligheter inom transportplanering. Ur ett energi- och klimatperspektiv är det också stor sannolikhet att drönare kommer att vara mer effektiva.

Har lagts till i strategin och kommer beaktas i framtagning av färdplanen.

Sametinget: "Effektivare transporter kan uppnås genom att minska behovet av transporter, planera rutter optimalt": Formuleringen är ett konstaterande. Man kan förslagsvis omformulera det till ett "görande": Undvik onödiga transporter.

Texten har ändrats

Sametinget: Ett prioriterat område är att fler personresor med kollektivtrafik. Det förutsätter att man satsar och utvecklar kollektivtrafiken i hela länet. Som det ser ut idag försvinner

2025-04-17

alltmer möjligheten att åka kollektivt, särskilt på landsbygden. Det är viktigt att tillgodose olika näringarnas behov av arbetsmaskiner. Skoter och fyrhjuling är arbetsmaskiner inom renskötseln och behöver därför vara anpassade att klara långa avstånd även där inte el finns samt att de ska vara tåliga och klara kyla samt anpassade till dagligt bruk både gällande hållbarhet och arbetsmiljömässigt.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

MSB Det framgår inte hur de prioriterade åtgärderna inom området *Transporter* förhåller sig till att bland annat den kommunala räddningstjänsten under en överskådlig tid kommer att vara beroende av flytande drivmedel, så som diesel och bensin, samt att många reservelverk inom samhällsviktig verksamhet drivs med flytande fossila bränslen.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

Mora kommun: Då genomförandet av strategin ska ske sektorsvis vill Mora kommun understryka vikten av att denna färdplan färdigställs. Såsom framhävs i strategin står transportsektorn för en tredjedel av alla växthusgasutsläpp i Dalarna och att det är inom denna sektor den största utmaningen gällande utfasning av fossil energi ligger. Genom att säkerställa att färdplanen färdigställs och implementeras kan den stödja transportsektorn i att ta de nödvändiga stegen mot en fossilfri framtid, vilket är avgörande för att Dalarna ska nå sina energi- och klimatmål.

Kommunen ser positivt på att mobilitetsfrågan integreras i den fysiska planeringen, men anser att strategin behöver inkludera åtgärdsområden anpassade för landsbygdskommuner. Det är avgörande att strategin tar hänsyn till kommuner med olika förutsättningar för att säkerställa långsiktigt hållbara lösningar för mobilitet, mobilitetstjänster och mobilitetsåtgärder.

Åtgärdsområdet transportsnål fysisk planering kan ha en hämmande effekt på landsbygdskommuners möjligheter till bostadsbyggande och utveckling, där dragningskraften för att bo och verka i Mora kommun är möjligheten att bo på landsbygden.

Synpunkten tas med till arbetet med en färdplan för transporter.

Målkonflikten stad-land har lyfts in i bilagan med hållbarhetsbedömning.

Synpunkter på skog

Naturskyddsföreningen: Det bör framgå tydligare att ingen enskild strategi är optimal i alla sammanhang. Ett kombinerat angreppssätt, där vissa områden brukas aktivt medan andra bevaras som orörda skogar för kolbindning och biologisk mångfald, kan vara den mest hållbara lösningen. Strategin skulle även behöva belysa riskerna med överexploatering av skogsresurser, exempelvis hur produkter av textilier eller biobränslen kan öka avverkningstrycket och leda till förluster av ekosystemtjänster.

Länsstyrelsen har inlett arbetet med att ta fram en färdplan för skog. Synpunkterna kommer att ingå i det arbetet. Avsnittet om skog har förtydligats om målkonflikter.

Säters kommun: Skog är ett väldigt viktigt område som vi gemensamt behöver arbeta målinriktat mot. De båda färdplanerna har ännu inte tagits fram och saknas därför i energi- och klimatstrategin. Vår förhoppning är att de tas fram inom kort, så att vi får en tydligare styrning i hela arbetet för att nå vision och mål i Energi- och klimatstrategin.

Länsstyrelsen har inlett arbetet med att ta fram en färdplan för skog. Synpunkterna kommer att ingå i det arbetet.

Säters kommun: Under skogsbruk saknar vi innehåll om olika bruksformer, exempelvis markberedning, kalhyggen kontra alternativa bruksmetoder. Saknas även innehåll om relationen mellan högkvalitativt sågtimmer (förutsättning för användning i mer långlivade produkter) gentemot bulkproduktion av pappersmassa.

En komplettering av bruksmetoder har gjorts i strategin.

Skogsstyrelsen: Det finns ett flertal sätt som skogen ger klimatnytta och det är bra att skogen kommer med i den regionala energi- och klimatstrategin, eftersom det är en viktig resurs i

2025-04-17

omställningen till ett hållbart cirkulärt samhälle. Skogsstyrelsen anser att det är en mycket väsentlig och viktig del i ert regeringsuppdrag att ta fram en regional klimat- och energistrategi för Dalarnas län.

Det är viktigt med ett hållbart skogsbruk, inom ramen för att de nationella miljökvalitetsmålen nås, som kan förse samhället med många olika ekosystemtjänster och bidra till en cirkulär och biobaserad samhällsekonomi. Skogsstyrelsen anser att vid jämförelser mellan olika skogsskötselsystem bör den klimatnytta de kan medföra på såväl kort som längre sikt beaktas. För att tydliggöra skogens roll vill Skogsstyrelsen lyfta följande punkter.

1. Kolinlagring. Växande skog binder koldioxid från atmosfären och lagras i skog- och dess träprodukter tills den förbränns eller bryts ned.
2. Substitution där produkter av trä kan ersätta sämre råvaror, ur ett klimatperspektiv, till exempel ökat trähusbyggande, biobaserade drivmedel eller andra innovationer som ersätter exempelvis produkter som är baserade på olja.
3. Klimatanpassningen är en förutsättning för en ökad tillväxt och ett hållbart skogsbruk. Med ett skogsbruk som inriktas mot ökad tillväxt kan klimatnyttan ökas ytterligare genom ökad kolinlagring. En varierad klimat- och ståndortsanpassad skog med bevarad biologisk mångfald är bättre rustad för att motstå förändringar i klimatet. Viktigt att skogsnäringen och skogsindustrierna involveras i detta arbete.
4. Omarrondering. En förbättrad fastighetsstruktur genom omarrondering som även involverar och underlättar dialogen med fastighetsägare, möjliggör ökad skötsel av skogsmarken med ökad tillväxt och förbättrad naturhänsyn.
5. Återvätning av bördig dikad torvklädd skogsmark för att minska avgången av växthusgaser från länets marksektor. Effekterna har en syd-nordlig gradient, och avtagande effekt ju mindre bördig marken är.
6. Synliggöra vad som händer med kolförrådet vid exploatering av skogsmark för annan markanvändning, för att i nästa steg kunna vidta kompensationsåtgärder.

Det regionala skogsprogrammet för Dalarnas län tar upp flera av punkterna ovan, som en viktig del i klimatarbetet. En handlingsplan för skogsbruket skulle förtydliga strategin och tydliggöra för olika aktörer, vad som behöver göras för ett hållbart skogsbruk.

Det kan vara värt att känna till att miljömålsberedningen nyligen har kommit med sitt betänkande och där finns förslag till en strategi för hur Sverige bland annat ska leva upp till EU:s åtaganden om nettoupptag av växthusgaser från markanvändningssektorn. Det är angeläget att följa arbetet med de förslag som kommit fram eftersom de har bäring på skogssektorns verksamhet framöver.

Avsnittet om skog har förtydligats om målkonflikter mm utifrån dessa synpunkter.

LRF: Lagar och myndighetsdirektiv bör inte gå att använda på länsvis nivå då länet redan uppnått ett nettoupptag av koldioxid. Se följande förutsättningar och räkneexempel som visar att länet redan uppnått en positiv koldioxidbalans:

1. Det finns 1,2 miljoner hektar produktiv skogsmark i länet dvs ca 5% av Sveriges totala skogsmarksareal.
2. Skogsmarken i Dalarna har en medelbonitet som är i stort sett likadan som genomsnitt i Sverige (5,3 m³sk/ha).
3. Det finns beräkningar om att koldioxidinbindningen i Sveriges skogar är ca 140 miljoner ton Statistik - Skogen och klimatet - Skogsindustrierna
Av detta följer att Dalarnas årliga inbindning av CO₂ i skogs och skogsmark är: 0,05x140 miljoner ton = ca 7 miljoner ton CO₂.
4. De sammanlagda CO₂ utsläppen i Dalarna i Dalarna var år 2022 ca 1,5 miljoner ton. Källa: Dalarnas län - Sveriges miljömål

Därmed uppkommer en nettoinbindning om 5,5 miljoner CO₂ i länets skogar eller uttryckt på annat sätt, inbindningen av CO₂ i länets skogar är mer än 4ggr större än de CO₂ utsläpp som länet har.

Med tanke på att länet dels binder mer CO₂ än vad som släpps ut i länet bör rimligen länets

2025-04-17

klimatmål vara uppfyllda. En ytterligare minskning av CO₂-emissioner inom länet kommer därmed att förstärka ett redan mycket gynnsamt läge för länet.

Beräkningar av länets koldioxidbalans kommer att ingå i färdplanen för skog, men behöver noggrannare genomgång innan de kan publiceras.

LRF: Skogen och Skogsbruket, produktion användning av biobränsle-restströmmar
Skogen och skogsbruket nämns i strategin som en stor möjlighet att uppnå målen om att binda mer kol och som ett sätt att öka mängden förnybar energi.

En ökning av skogens tillväxttakt skulle förstärka ett redan mycket gynnsamt läge för länet vad gäller CO₂ inbindning. Det synsättet ger att länets skogsbruk bör ges investeringsstöd för en ökad virkesproduktion som indirekt ger både högre kolinbindning och mer förnybar energi och i förlängningen också skapar möjligheter till högre virkesproduktion-virkesförråd i länets skogar. En sådan utveckling skapar fler arbetstillfällen i skogsbruk och industri och ger ökade möjligheter att substituera fossilbaserade produkter. Åtgärder som här kan vara lämpliga består bl a att:

- begränsa viltskadorna i länets skogar
- begränsa insektsskador efter stormfällning
- öka skogstillväxten med skötselåtgärder som gödsling
- fundera på trädslagsmixen lövträd, tall, och gran i ett varmare klimat
- öka uttaget av skogsbränslen i form av grenar-, rot och toppar (GROT)

Kanske att länets skogsprogram kan användas för att i samarbete med skogsstyrelsen och SLUs försöksparker i länet utvecklar en rådgivningsverksamhet där man tillvaratar och inspirerar intresset för möjligheterna av ett mer produktivt skogsbruk? Vi vill dock i sammanhanget nämna att ett förändrat klimat redan börja förändra förutsättningar för skogsbruk både i Sverige och andra länder som med stor andel barrskog. Här antyder de senaste årens skogsbränder att det kan bli mer svårt att binda CO₂ i träd och skogsmark: Skogsbränderna i Sverige de senaste åren bleknar i en global jämförelse: år 2023 brann det skog på en yta i Canada motsvarande ca 14 miljoner hektar!

Ett mer extremt klimat förväntas också bidra till mer stormfällning, torka, och insektsskador och därmed nedsatt tillväxt av våra skogar, möjligen har det redan skett då Sveriges skogar enligt SLUs rikskogstaxering haft lägre tillväxt efter 2018 års torka. Det finns dock idéer om anpassning om skötsel av skogar till ett varmare och mer extremt klimat, kanske främst ifråga om trädslagsval om lövträd, tall, och att använda andra barrträdsarter som är mindre stormkänsliga.

Länsstyrelsen har inlett arbetet med att ta fram en färdplan för skog. Synpunkterna kommer att ingå i det arbetet. Avsnittet om skog har kompletterats med klimatanpassning.

Sametinget: Skogens klimatnytta avgörs av vad man använder produkterna till, en stor del av skogens produkter är kortlivade vilket gör att koldioxiden kommer ut i atmosfären fort! Icke-avverkad skog bidrar mer positivt till biologisk mångfald och andra ekosystemtjänster än virkesproduktion. Behövs en eftertanke rörande hur och varför man avverkar skogen.

Skogsvolymen har ökat och skogarna har blivit tätare däremot har åldersfördelningen förändrats avsevärt vilket har lett till att marklaven inom renskötselområdet har minskat med 71% sedan år 1953, även hänglaven har minskat. Detta påverkar renskötseln negativt då lav är bland viktigaste födan för renen under vintern. Sametinget lyfter att skogen ska förvaltas ur ett långsiktigt perspektiv där så många som möjligt gynnas samt att den biologiska mångfalden och kulturvärden ska väga tyngre vid avvägningar mot andra intressen. En sammanställning av vetenskaplig litteratur har visat att det finns flera positiva effekter av renbete på biologisk mångfald och att en minskning av renbete kan få långtgående negativa konsekvenser för fjällens biologiska mångfald. Renbetet skapar en variation i landskapet både på stor och på liten skala, som till exempel ett enskilt trampspår, vilket ökar utrymmet för fler arter att leva. De storslagna fjällen är ett kulturlandskap och genom att begränsa renbetets omfattning och utbredning riskerar det att uppstå förluster inte bara i biologisk mångfald utan även i fjällens biologiska kulturarv i form av historiska hävdstrukturer.

2025-04-17

Utvecklingen mot en mer biobaserad ekonomi får inte samtidigt föranleda åtgärder i skogsbruket som äventyrar att andra mål nås. Den fragmentering och utarmning av den gröna infrastrukturen som fysisk exploatering och en del av dagens markanvändning inom de areella näringarna medfört, är således ett hot även mot ekosystemens resiliens mot klimatförändring. Sammanhållen grön infrastruktur är förutsättningen för att renskötsel, natur och samisk kultur ska tillåtas fortleva.

Länsstyrelsen har inlett arbetet med att ta fram en färdplan för skog. Synpunkterna kommer att ingå i det arbetet.

[Avsnittet om skog har förtydligats om målkonflikter.](#)

Rättviks kommun: Skogens roll i omställningen, både som kolsänka och näring. Ett hållbart brukande måste få plats, och äganderätten måste respekteras.

Länsstyrelsen har inlett arbetet med att ta fram en färdplan för skog. Synpunkterna kommer att ingå i det arbetet.

[Avsnittet om skog har förtydligats med båda dessa perspektiv. Att målen inte ska nås på bekostnad av andra mål har lagts till under strategiskt arbetssätt.](#)

Synpunkter på färdplaner, generellt

Maserfrakt: Prioriterade åtgärder kan med fördel uttryckas tydligare. Flera prioriterade åtgärder uttrycks enligt vår mening inte tillräckligt tydligt, t ex i färdplanen för Byggande och boende", men samma sak är genomgående för de flesta av sektorerna, nämligen att de prioriterade åtgärderna bör uttryckas krispigare för att minska risken för fri tolkning av budskapet.

Otydliga åtgärder.

Flera angivna mål kan fördel uttryckas tydligare. Många av målen i strategin är inte kvantifierade. Antingen bör de uttryckas i termer av "målbild", eller ännu hellre som kvantifierade mål. Tex Byggande och Boende.

[Se svar under Byggande o Boende.](#)

Synpunkter färdplan Energisystem

Coompanion: Det står inget om arbetet med energigemenskaper eller andra insatser som stärker medborgarnas inflytande i energiomställningen i färdplanen. EU har i sitt lagstiftningspaket "Ren energi för alla européer" från 2019 introducerat begreppet energigemenskaper som ett verktyg för att öka medborgarnas deltagande i energiomställningen och därför bör det även finnas med i Dalarnas strategi.

Energigemenskaper är ett sätt att få ett inkluderat, demokratiskt energisystem. Om inte folk känner att deras röster och behov inte tas med i beräkning och de får något tillbaka, utan det bara ställs krav på en (effekttariffer som man ska anpassa sig efter, vindkraftverk utanför ens fönster, dyrare energikostnader, byte till elbil osv.) kommer motståndet växa och alla planer och strategier bara vara något på papper.

[Med tanke på osäkerheten om vad energigemenskaper kommer kunna bidra med i det framtida energisystemet så utvecklas inte det i strategin, mer än att det behövs mer kunskap om det. Vid en framtida uppdatering av färdplanen kan det mycket väl vara motiverat att utveckla avsnittet om energigemenskaper.](#)

Smedjebackens kommun: Genom sin roll i energisystemet är fjärrvärme en viktig möjliggörare för elektrifiering, men även i ett klimatperspektiv med minskade utsläpp av växthusgaser vid konvertering från fossilbaserad uppvärmning av fastigheter. Det är av vikt att detta lyfts fram ytterligare i strategin.

[Fjärrvärmens är helt avgörande för vårt energisystem. Det är därför en prioriterad åtgärd i både strategin och färdplanen.](#)

2025-04-17

Säters kommun: I inledningen står att strategin prioriterar minskade klimatutsläpp, förnybar elproduktion, energieffektivisering och cirkulär ekonomi. Dock är det inte tydligt var strategin styr mot förnybar elproduktion. Om förnybar elproduktion prioriteras bör det synas i Färdplan för Dalarnas Energisystem.

Färdplanen för smarta energisystem prioriterar ökad energiproduktion och all den typ av energiproduktion som prioriteras är förnybar.

Säters kommun: I Dalarnas mission för energisystemet saknar vi motsvarande betoning på fossilfrihet och grön omställning som de nationella energimålen har.

Begreppen för fossilfrihet och förnybart har setts över i hela strategin. Begreppet grön omställning har tonats ner då definitionen inte är vedertagen.

Säters kommun: Den cirkulära aspekten är viktig även vid produktion av energi och bör inkluderas i Dalarnas mål.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med färdplan energisystem.

Leksands kommun: Önskemål om att missionen för ett robust och konkurrenskraftigt energisystem även inkluderar orden energieffektivt, fossilfritt och tillräckligt, då även dessa är viktiga förutsättningar för att nå de nationella energimålen.

Mission, mål och delmål har antagits efter en längre process där energieffektivitet ingår som en förutsättning för att klara energimålen.

Leksands kommun: Dalarna är i nuläget inte självförsörjande på varken energi, el eller eleffekt. Med tanke på att Dalarna har som mål att det ska produceras lika mycket elenergi som används i länet senast 2030 vore det önskvärt att figur 1 och slutanvändning kompletteras med mängd producerad elenergi för att bättre förstå nuläget och hur självförsörjande Dalarna faktiskt är.

Det redovisas i en graf i avsnittet Energisystem

Leksands kommun: Strategin redogör för mål om att Dalarna producerar *minst lika mycket* elenergi som används i länet 2030. Samtidigt anger figur 6 att Dalarna *nästan* producerar så mycket el som används på ett år. Leksand kommun ställer sig frågande till varför målet för elenergi 2030 skiljer sig från scenariot i figur 6.

Beräkningarna av behovet av elenergi och elproduktionen visar att vi inte riktigt bedöms klara målet till 2030.

Borlänge Energi: Vi konstaterar att utvecklingen inom energi- och klimatområdet går snabbt vilket får till följd att färdplanerna behöver ses över och i viss mån aktualiseras. Exempelvis har det tillkommit krav på nätutvecklingsplaner och på lokal nivå har vi fattat beslut om att avveckla den lokala tankstationen för biogas. Investeringar i till exempel bio-CCS kräver omfattande utredning och tillförlitliga marknadsförutsättningar.

Nätutvecklingsplaner och bio-CCS finns med i färdplanen. Instämmer dock i att löpande uppdateringar behövs och tar med synpunkterna för kommande uppdatering.

LRF: Lagar och myndighetsdirektiv bör inte gå att använda på länsvis nivå då länet redan länet är en nettoproducent av energi. Det finns redan en stor och ökande andel förnybar energi i länet, enligt källorna nedan, produceras en stor mängd förnybar energi i länet: Vattenkraft ca 5TWh, Vindkraft ca 4 TWh, Biobränslen ca 1,5 TWh, och solkraft ca 0,1 TWh år.

(Källor: Dalälvens vattenkraftssystem, Vindkraft i Dalarna, Borlänge Energi, Behovsberäkningar för bioråvaran i Dalarnas län)

Samtidigt är länets totala energiförbrukning ca 5 TWh (Kommunal och regional energistatistik). Därmed har länet en positiv energibalans där kraften från förnybar energi överstiger länets energiförbrukning med dubbla mängden.

År 2030 bedöms, enligt remissunderlaget, att den uppskattade elförbrukningen kan ha ökat till 9-14 TWh år 2045. Möjligheterna att bygga ut vindkraft kan man fundera över då det ofta finns stort lokalt motstånd mot utbyggnad.

Med tanke på att länet har en större förnybar energiproduktion än den totala energiförbrukningen bör rimligen länets energimål vara uppfyllda. En ytterligare

2025-04-17

produktionsökning av förnybar energi inom länet kommer därmed att förstärka ett redan mycket gynnsamt läge för länet.

Dalarnas energibehov kommer inte räcka i framtiden med omställning av våra industrier till eldrift. Fråga är om vi ska etablera stora datahallar här?

Den officiella statistiken för Dalarnas energiproduktion och energianvändning visar inte att länet utvinner mer energi än vad vi använder. Länsstyrelsen tar gärna en dialog med LRF för att reda ut var uppgifterna går isär.

Falu kommun: Vi upplever att strategins koppling till beredskap är för svag och bör utvecklas. *Beredskapsperspektivet finns med i färdplanen för energisystem, men bör utvecklas mer i kommande uppdateringar.*

Falu kommun: I sektor Energisystem – mål i färdplanen – under rubriken "Elenergi" står: "Dalarna producerar minst lika mycket elenergi som används i länet 2030". Förtydliga vad som menas: Årsenergi? Effekt? FEV kommenterar att vi troligen klarar årsenergi men inte effekt... Vidare står: "Dalarnas elnät har senast 2027 kapacitet att ansluta även större kunder, både för produktion och användning". FEV kommenterar: För produktion har det varit stopp, kommer det att släppa 2027?

Ja, det är årsenergi som avses. Effektmålen kommer efter detta mål. Målet för 2027 är bekräftat av regionnåtsägarna.

Falu kommun: I sektor Energisystem – mål i färdplanen – under rubriken "Robusthet" står: "Dalarnas energisystem säkrar leverans av el där efterfrågan finns, i rätt tid och i tillräcklig mängd, samt klarar störningar utifrån med bibehållen leverans till viktiga samhällsfunktioner". Vi undrar hur och vad som menas med tillräcklig mängd. Förklara eller överväg att stryka "tillräcklig mängd". Vi undrar också vilka som avses med "viktiga samhällsfunktioner", är det elnätets lista som kommunerna har i kris?

Målet behöver innehålla ett uttryck för mängden el som ska finnas tillgänglig och formuleringen om tillräcklig mängd har valts utifrån att överensstämja med det nationella leveranssäkerhetsmålet, liksom viktiga samhällsfunktioner.

Falu kommun: I sektor Energisystem – prioriterade åtgärder – rubrik "Beredskap" står: "Samordning av energiplaneringen med beredskapsplanering samt beredskap för ö-drift". Vi är positiva till tanken på ö-drift det är viktigt ur ett beredskapsperspektiv. Vi önskar förtydligande av vad som avses? Elmassigt? Fjärrvärmes?

Förtydligas i uppdaterad version.

Falu kommun: I sektor Energisystem – prioriterade åtgärder – rubrik "Utvecklad fjärrvärme" står bland annat: "Investeringar i värmelager och Bio-CCS. FEV kommenterar att de har utrett frågan och de ser inte att det är en lösning inom snar framtid. Värmelager kan vara möjligt men kräver också oerhört stora investeringar som är svåra att räkna hem. Vi behöver troligen utreda en del mer kring hur vi exempelvis ska kunna utveckla fjärrvärmes genom att nyttja mer spillvärme från industrin.

Vi är tacksamma för informationen om denna utredning. Avsnittet och åtgärder kommer att behöva uppdateras med ny kunskap.

Falu kommun: I sektor Energisystem – prioriterade åtgärder – rubrik "Nätutveckling" spelar FEV in att det hade varit intressant att ha med utforskande av lokala flexibilitetsmarknader här.

Frågan har diskuterats ingående med elnätägarna vid framtagning av färdplanen och slutsatsen har varit att det inte är en prioriterad åtgärd i nuläget.

Falu kommun: I sektor Energisystem – prioriterade åtgärder – rubrik "Ladd- och tankinfrastruktur" står: "Utbyggnad av ladd- och tankinfrastruktur i en omfattning som inte utgör en broms för fossilfri omställning av transportsystemet". FEV kommenterar: Eventuellt förtydliga att det gäller både privat och tung transport samt utveckla med att innefatta elnätetsförberedelser för tunga fordon.

Synpunkten tas med för kommande uppdatering av färdplanen.

2025-04-17

Vattenfall Eldistribution: Tillståndprocesser elnät

Befintlig och framtida utbyggnad av elnätet spelar en viktig roll i energiomställningen, för välfärd och tillväxt. För att bl.a. industri och transporter ska kunna bli fossilfria och förbli konkurrenskraftiga måste tillståndprocesserna hålla jämna steg med innovation och energiomställningen. Tillståndprocesserna för nytt elnät är i många fall komplexa och tar lång tid. Vattenfall Eldistribution vill därför trycka på att samverkan mellan alla berörda aktörer och mycket god framförhållning är viktiga nycklar till effektiva och snabbare tillståndprocesser. Det gäller så väl tillstånd för nya ledningar som markåtkomst för ledningar och stationer. Elnätets utbyggnad behöver därför inkluderas i både regional och kommunal planering och strategier i ett så tidigt skede som möjligt.

Instämmer.

Vattenfall Eldistribution: Samverkan, samplanering och kompetensdelning mellan aktörer

Tätare samverkan och samplanering mellan olika aktörer behövs för att möjliggöra omställningen. Kompetensdelning och dialog är viktiga nycklar inom energisektorn för att samarbeta och samverka än mer effektivt. Vi önskar att de goda initiativen och samarbetet som påbörjats inom samverkan för strategisk energiplanering i Dalarna och EFFEKT4Dalarna fortsätter och intensifieras.

Instämmer

Avesta kommun: När det gäller att Dalarna ska bli självförsörjande vad gäller el önskas

förtydliganden om hur denna styrning ska gå till. För att uppnå självförsörjning behöver också redogöras för hur enskilda kommuner kan hantera vindkraftsförfrågningar.

Produktion av el bör ske där förutsättningarna är bäst utifrån ett nationellt intresse och det bör vara tydligt vem som styr det mellan regionerna.

Länsstyrelsen har tagit fram en vägledning för vindkraftsplanering som stöd till kommuner. Den finns publicerad på www.energiintelligent.se/vindkraft.

Avesta kommun: Energibalanser. Det är inte sannolikt att vi år 2045 inte importera oljeprodukter alls med tanke på att det kommer finnas fordon kvar som drivs på fossila bränslen.

Synpunkten tas med för kommande uppdatering av färdplanen.

Gagnefs kommun: Förnybar energi. Gagnefs kommun delar Länsstyrelsen Dalarnas mål om att öka produktionen av förnybar energi. Vi ser gärna att den regionala strategin även inkluderar ytterligare incitament för kommuner att stödja och initiera lokala solenergi-projekt, samt att skapa tydligare riktlinjer för solcellsetableringar vid nybyggen och större renoveringar.

Länsstyrelsen har inlett ett sådant arbete med att ta fram riktlinjer för solenergiinstallationer.

Energimyndigheten: Energimyndigheten ser gärna att länets framtidsprognos med koppling till det förväntade energi- och eleffektbehovet samt de utmaningar och förutsättningar som knyter an till tydliggörs. Strategins avsnitt om Energisystem kan förtydligas gällande länets kommande utveckling relaterat till energiberedskap, demografi, industristrukturer, och totalförsvarsstrategiska behov.

Görs ingående i färdplanen för energisystem. I strategin ryms endast en kort sammanfattning.

Energimyndigheten: Gällande den regionala och kommunala strategiska planeringens betydelse i frågan om strategins genomförande kan länsstyrelsens roll och inflytande beskrivas mer ingående. Detta gäller särskilt frågor om länets Plan- och miljömässiga villkor för framtida elproduktion och distribution till länets olika delar och deras effektbehov. Tillsammans bidrar informationen till att stärka strategins vägledande roll i frågor om den fysiska planeringen.

Görs ingående i färdplanen för energisystem. I strategin ryms endast en kort sammanfattning.

Energimyndigheten: Energimyndigheten vill föreslå Länsstyrelsen att överväga en komplettering av dokumentet med ett sammanfattande avsnitt om Klimatet. Avsnittet kan då redogöra för länets mål och specifika utmaningar kopplat till aspekterna regionala klimatrisker och klimatförändring. Även kopplingen till Länsstyrelsens regionala risk- och sårbarhetsanalys

2025-04-17

kan beskrivas här.

Klimatanpassning ligger utanför vad denna strategi ska behandla.

Svenska Kraftnät: Svenska kraftnät anser att målet att Dalarnas elnät senast 2027 ska ha "kapacitet att ansluta även större kunder, både för produktion och användning" behöver konkretiseras. Som det för närvarande är formulerat i energi- och klimatstrategin samt i Färdplan för smarta energisystem är det svårt att bedöma om det är ett realistiskt mål.

Avgörande för om önskemålet från en kund kan tillgodoses utan mindre eller större förstärkningar i elnätet är bland annat den geografiska belägenheten, kravet på redundanta matningsvägar och huruvida kundens önskade toppeffekt överstiger den tillgängliga kapaciteten i elnäten. Större förstärkningar, särskilt nya ledningar i regionnät och stamnät, har långa ledder och kommer därför sannolikt inte att kunna genomföras till år 2027.

För att konkretisera målet bör begreppet "större kunder" åtminstone definieras effektmässigt (i MW). Dessutom bör det framgå om målet avser de kunder som redan har ansökt om anslutning till elnätet, de som i dagsläget ännu inte står i kö eller bådadera.

Ellevio har i den regionala samverkan EFFEKY4Dalarna bekräftat målåret om 2027 som realistiskt. Beräkningarna redovisas mer i detalj i färdplanen.

Svenska Kraftnät: Svenska kraftnäts rapportering av regeringsuppdraget från 2024 kan fungera som ett underlag till energi- och klimatstrategin och det efterföljande arbetet med en regional handlingsplan för elektrifiering. Rapporten finns att ta del av på vår webbplats:

[Planering för ökad elanvändning | Svenska kraftnät](#)

Underlaget har använts i framtagningen av handlingsplanen.

Svenska Kraftnät: Svenska kraftnät anser att det av energi- och klimatstrategin bör framgå att pågående och kommande utbyggnad av elnätet, som i strategin nämns som en prioriterad åtgärd, i många fall innebär att ny mark behöver tas i anspråk för stationer och ledningar. Även en kraftig utbyggnad av elproduktionen innebär ofta nya markanspråk. Länets kommuner behöver beakta och ta höjd för detta i sin fysiska planering.

För övergripande information rörande Svenska kraftnäts framtida planer för transmissionsnätet för el hänvisar vi till Nätutvecklingsplan 2024-2033 som finns publicerat på Svenska kraftnäts webbplats: Nätutvecklingsplan | Svenska kraftnät

Underlaget har använts i framtagningen av handlingsplanen.

Svenska Kraftnät: Svenska kraftnät vill informera om att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har beslutat att mark- och vattenområden som används för samtliga befintliga ledningar och stationer i transmissionsnätet för el, samt distributionsnätet för el mellan fastlandet och Gotland, är av riksintresse för totalförsvarets anläggningar, den civila delen, enligt 3 kap. 9 § miljöbalken.

Mer information om transmissionsnätet som riksintresse för totalförsvarets anläggningar finns på MSB:s och Svenska kraftnäts webbplatser:

Beslut om områden av riksintresse för totalförsvarets anläggningar (TfC 0004-0024) | MSB [tfc-0004-0024.pdf](#) [Transmissionsnätet är riksintresse | Svenska kraftnät](#)

Tack för informationen.

Sametinget: "Kunskapshöjning och attityder": Detta är en enkelriktad påverkanskampanj och inte en samhällsdialog! Det är lite olyckligt formulerat för det är väl inte så ni menar?

Formuleringen har gjorts om ordet acceptans tagit bort.

MSB: I förslaget till klimat- och energistrategi framgår inte hur totalförsvarets och krisberedskapens behov av energiförsörjning förhåller sig till de prioriterade sektorerna och dess åtgärder. Energiförsörjningen är en av de viktigaste samhällsfunktionerna för Sveriges förmåga att hantera höjd beredskap och ytterst krig, då tillgången till en robust och trygg energiförsörjning är avgörande för totalförsvarets förmåga att stå emot ett väpnat angrepp mot Sverige. I utvecklingen av Sveriges olika energisystem måste därför totalförsvarets behov löpande beaktas och analyseras. Här är det viktigt att utvecklingen av energisystemen inte går

2025-04-17

i snabbare takt än att det hinner utvecklas tillfredsställande beredskapsåtgärder som har kriget som dimensionerande utgångspunkt. En medveten diversifiering av olika energislag och försörjningskedjor innebär en spridning av risker och sårbarheter. Att inte göra sig alltför beroende av enskilda lösningar är således en viktig del av den robusthet i energiförsörjningen som behöver finnas inom Sveriges totalförsvär och krisberedskap, dvs. att det byggs in redundans. Många lösningar för att hantera väderberoende elproduktion bygger på möjligheten till energilagring och flexibilitet i användarledet. Detta i sig kräver i regel digitala lösningar i form av bland annat "smart styrning" och utrustning som ständigt är uppkopplade mot internet för att möjliggöra effektivare nyttjande av kapaciteten i elnätet. I detta avseende är det viktigt att det säkerställs att inte nya sårbarheter byggs in i energisystemen, som exempelvis gör det möjligt för antagonistisk påverkan genom IT-attacker etc.

Instämmer och kopplingen till energiberedskap är något som behöver stärkas i det fortsatta arbetet.

Smedjebackens kommun: Den tidpunkt som är satt till 2027 i strategin gällande anslutningskapaciteten för elnäten kan bli svår att möta. Lokalnäten kan ha egna flaskhalsar samt även begränsningar i sin anslutningspunkt mot överliggande nät. Samma sak kan gälla för regionnäten. Dessa begränsningar kan ta lång tid att åtgärda och vara mycket kostsamma.

Genom sin roll i energisystemet är fjärrvärme en viktig möjliggörare för elektrifiering, men även i ett klimatperspektiv med minskade utsläpp av växthusgaser vid konvertering från fossilbaserad uppvärmning av fastigheter. Det är av vikt att detta lyfts fram ytterligare i strategin.

Fråga om kunskapshöjning och attityder lyfts i strategin. Det är en mycket viktig fråga på alla nivåer. Samhället behöver få förståelse för de utmaningar energisystemet står inför. Utmaningar som blir ännu svårare att hantera utan samhällsaktörers medverkan och acceptans. I samband med införande av nya tidsdifferentierade elnätstariffer för säkringskunder baserade på effektuttag kommer riktade informationsinsatser från elnätsbolagen att genomföras. Det kan bidra till att skapa en bredare kunskap och djupare förståelse för elsystemet hos stora delar av allmänheten. Det är dock inte tillräckligt utan här behövs insatser på nationell nivå.

Synpunkten tas med för kommande uppdatering av färdplanen.

Synpunkter färdplan Byggnad & Boende

Maserfrakt: Otydliga mål. Antingen bör de uttryckas i termer av "målbild", eller ännu hellre som kvantifierade mål. Exempelvis anges inom sektorn "Byggnad och boende" som mål - Spillet vid byggprocessen har tydligt minskat till 2030 - Plasten från bygg- och boendeavfall är minimerad till 2030 - Andelen hus med direktverkande el har minskat till 2030 Vår uppfattning är att dessa mål är svåra att följa upp, svåra att koppla till de prioriterade åtgärderna och det är i det närmaste omöjligt att avgöra huruvida man har nått målen. Några av målen är i sig också möjliga att ifrågasätta om de är relevanta. Är det t ex säkert att det är en god idé att minska andelen hus med direktverkande el? Vår uppfattning är att det kan vara det, men att det också beror på alternativen. Om alternativet är uppvärmning som medför CO₂-utsläpp, partikelutsläpp mm kan ju direktverkande el vara ett bra alternativ. Bättre vore att så långt det är möjligt kvantifiera målen och koppla dem till konkreta åtgärder. Exempel: - Mängden återvunnet schaktmaterial ska 2030 utgöra minst 30% av totala mängden använt bergmaterial vid bostäder. Motsvarande andel ska vid nybyggnation av kommersiella fastigheter och offentligt finansierat nybyggnad utgöra 60%. - Andelen återvunnet plastavfall från byggande ska öka från 2024 års nivå x% till y% år 2030. Motsvarande andel från boende ska öka från 2024 års nivå x% till y% år 2030. Målen bör generellt uttryckas tydligare för att minska risken för fri tolkning av målnivåerna.

2025-04-17

Otydliga åtgärder, exempelvis anges som prioriterade åtgärder på sid 22 under "Byggnad och boende": - Klimatsmart samhällsplanering - Bygg- och ombyggnad med noll klimatpåverkan - Finansieringslösningar för att få kalkylen att gå ihop Vår uppfattning är att ovanstående kan innebära nära nog vad som helst. T ex är begreppet "Klimatsmart" inte ett allmänt vedertaget eller definierat begrepp. "Noll klimatpåverkan" torde vara orealistiskt och om "kalkyler inte går ihop" så är det inte troligt att det blir något byggande överhuvudtaget. Bättre vore att som prioriterad åtgärd ange ett krav på dubbel väsentlighetsanalys, lämpligen enligt EU-direktiv CSRD, vid all samhällsplanering, samt att ställa krav på åtgärder för att minska risker kopplade till klimat och ekonomi.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med färdplanen för Byggnad och Boende. Att ha tydliga och mätbara mål samt tydliga åtgärder är alltid att eftersträva. Att förtydliga mål och åtgärder i efterhand när färdplanen redan är beslutad kräver dock en uppdaterad version med en ny förankringsprocess.

Länsstyrelsen, Miljö- och samhällsplanering: Det pratas mycket om vad man ska äta och resande men jag har aldrig hört något om att man ska begränsa byggande av fritidshus. Jag skulle gärna se att det stod något om hur många eller stora bostäder vi har inte bara hur vi bygger.

Hur vi nyttjar befintliga bostäder och lokaler, samt att svenskar har stora bostäder med många fritidshus, ingår i färdplanen. I strategin ryms endast en kort sammanfattning

Region Dalarna: Offentlig upphandling hade kunnat beskrivas mer ingående.

Offentlig upphandling ingår i flera färdplaner, bland annat Byggnad&Boende, Konsumtion och Cirkulär ekonomi. I strategin ryms endast en kort sammanfattning.

DalaAvfall: Byggavfall täcks väl i strategin, men även schaktmassor är en viktig fråga och bör inkluderas. Kommunerna har en central roll genom upphandling och tillsyn, och deras kretsloppsplaner inkluderar både byggavfall och schaktmassor.

Schaktmassor ingår som ett eget åtgärdsområde i färdplanen för cirkulär ekonomi. I strategin ryms endast en kort sammanfattning.

Falu kommun: I sektor Byggnad och Boende – mål i färdplanen. I det här avsnittet saknar vi mål om fordonsladdning i flerbostadshus och allmännytta. Vi anser att målet är viktigt för att möjliggöra elektrifiering.

Laddinfrastruktur ingår i sektorn Transporter och kommer att behandlas i den färdplan för transporter som tas fram.

Falu kommun: I sektor Byggnad och Boende – mål i färdplanen – målen kopplade till resurseffektivitet: "Återbruket av byggmaterial har tydligt ökat till 2030" samt "Spillet vid byggprocessen har tydligt minskat till 2030" är svåra att bedöma och följa upp utan tröskelvärden. Vad innebär att något "tydligt" minskat/ökat i relation till bara minskat? Är det möjligt att kvantifiera dessa utifrån nuläget?

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med färdplanen för Byggnad och Boende. Att ha tydliga och mätbara mål samt tydliga åtgärder är alltid att eftersträva. Att förtydliga mål och åtgärder i efterhand när färdplanen redan är beslutad kräver dock en uppdaterad version med en ny förankringsprocess.

Sametinget: Inom Fysisk planeringen är det viktigt att komma ihåg de samiska näringar och Sametinget ser att det behövs kunskapshöjande insatser hos aktörer som ansvarar för samhällsplanering.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med färdplanens genomförande.

2025-04-17

Synpunkter på färdplan Produktion

Synpunkter på färdplan Jordbruk

Säters kommun: Under jordbruk, alternativt konsumtion, saknar vi innehåll om närproducerade livsmedel och betydelsen av att handla lokalt.

Det ingår i färdplanen. I strategin ryms endast en kort sammanfattning

LRF: Våga stå upp för att vår mat måste kosta, som en del av vår försvarssatsning och vårt klimat och hållbarhetsarbete.

Tydliggör kriterier där det framgår att lantbruksföretag är samhällsviktig verksamhet för totalförsvaret, livsmedelsproduktion bör räknas som en särskilt samhällsviktig verksamhet utifrån regeringsbeslut under pandemiåren.

Beredskapsåtgärder med samhällsnytta inte belastar enskilda företag

Beredskapsåtgärder på gårdsnivå ska finansieras och ansvaras av staten.

Vi behöver beslut om åtgärder som tryggar en ökad produktion, 50% försörjningsgrad räcker inte alls!

Vi ser att en ökad lokal offentlig upphandling av mer lokal livsmedelsproduktion kan ge stora positiva klimateffekter och även bidra till att stärka vår beredskap i en osäker omvärld. En strategisk åtgärd bör vara att identifiera och vidta de åtgärder som behövs för att underlätta och öka lönsamheten för jordbruket i länet för att öka vår livsmedelsproduktion och minska vårt beroende av långväga transporter. Lantbrukets miljöpåverkan är liten i jämförelse med produktion som sker i hårdare exploaterade områden i Europa. Vi menar att en ökad produktion av livsmedel i Dalarna ska ses som en miljöåtgärd, både lokalt och globalt. En åtgärd borde därför vara att identifiera och vidta de åtgärder som behövs för att underlätta och öka lönsamheten för jordbruket i länet. Det kan vara regelförenklingar, prioriteringar av jordbruket när detta står mot andra intressen, avskaffande av avgifter och liknande. Det gäller både på läns- och kommunal nivå och skulle bidra både till bättre beredskap och en lägre användning av fossila bränslen. Vi inser att länsstyrelsen inte kan påverka regelbördan i någon större utsträckning men kan föra fråga vidare.

Länsstyrelsen instämmer och vill fortsätta dialogen om dessa frågor inom ramen för både energi- och klimatstrategin samt livsmedelsstrategin.

LRF: Att jordbruket ska vara klimatneutrala till 2045 finns tveksamheter i kring med tanke på biogena utsläpp från marken och osäkerheten i dessa beräkningar. I jordbrukets färdplan utgår man från att samma areal som idag brukas och att vi har samma antal djur vilket inte stämmer med Livsmedelsstrategin som säger att vi ska öka produktionen. Det finns fyra scenarier i rapporten om hur minskningen av utsläpp av klimatgaser skulle kunna ske. I scenario 2 antas idisslares utsläpp reduceras med 30% vilket vi inte ser som realistisk. I Scenario 4 i färdplanen görs beräkningar gällande kolinlagring som är helt orealistiska enligt all känd vetenskap:

Det här scenariot utgår från att åtgärderna i scenario ett och två utförs. Utöver detta så görs insatser för att öka kolförrådet på åker på minerogen mark med 4 promille per år. I dagsläget sker en ökning på ca. 0,7 promille. Antagandet bygger alltså på hela 6-7 ggr mer än inbindning än idag enligt de beräkningar som görs inom klimatrappporteringen.

Resultatet blir en minskning från dagens utsläpp på ca 147 000 ton CO₂-ekv till ca 61 000 ton CO₂-ekv. Att öka inbindningen av kol till den här nivån är inte realistiskt det visar de studier som gjorts på området.

Vi vill också påpeka att de beräkningsmodeller som används idag är ofta missvisande för lantbruket ex. uppvärmande effekt av metanutsläpp från kor. I tidigare IPPC rapport visar klimatforskare Myles Allen problemet med att alla klimatgasers värmevärde räknas om till CO₂- ekv. Man behöver kunna beräkna biogena och fossila utsläppsekvivalenter var för sig för en rättvis jämförelse.

2025-04-17

Angående synpunkten om orealistisk kolinlagring för scenario 4: Länsstyrelsen hänvisar till välkänd forskning på området. T ex finns numera stöd till mellangrödor då man genom dem kan öka kolinringen med ca 300 kg kol per hektar. Bara den åtgärden skulle ju motsvara nästan den kolinlagringsnivån som ligger med i färdplanen. Lite mer vall i växtföljderna skulle kunna bidra till ungefär det samma. Länsstyrelsens slutsats är att det därmed inte är ett orealistiskt mål till 2045, utifrån ett vetenskapligt perspektiv. Länsstyrelsen välkomnar en fortsatt dialog om detta.

LRF: Ökad synlighet och rådgivning kring klimatklivet: LRF vill gärna bidra i de temaområden som ger länet möjligheter till en ökad produktion av förnybar energi, det skulle kunna röra sig om informationsinsatser om möjligheter till investeringar mha klimatklivet. Detta har vad vi förstår möjligheter att öka mängden förnybar energi eller ersätta fossilbaserad energi mot förnybar energi. Vi ser oss dock inte som huvudaktör eftersom våra medlemmar måste ta eget ansvar för sitt företagande. Detta gäller både för jord- och skogsbruket i länet där Dalarnas företagare inom de gröna näringarna agerar på en konkurrensutsatt världsmarknad. LRF är gärna en av flera medaktörer i strategin där vi kanske kan bidra till en samverkan mellan myndigheter och medlemmar och hjälpa till att informera våra företagsmedlemmar om förnybar energiproduktion i olika former samt möjligheter att investera i fossilfria transport och arbetsmaskiner. Se tex följande exempel: Energidag i Uppsala med fokus på fossilfria fordon för jord- och skogsbruk - Lantbrukarnas Riksförbund Vi ser också att det finns möjligheter att utveckla sambruksformer där både jordbruk och förnybar elproduktion förenas sk. Agrovoltais, se exempelvis följande forskningsprojekt: Nordens första Living Lab för Solbruk – Hushållningssällskapet

LRFs erbjudande om att samverka kring ökad information till lantbrukare välkomnas och tas med i det fortsatta arbetet med genomförandet av färdplanen för jordbruk.

Falu kommun: Vi upplever att strategins koppling till beredskap är för svag och bör utvecklas. Beredskapsperspektivet är relevant i varje prioriterat insatsområde/sektor, inte bara i sektor Energisystem.

Kopplingen till livsmedelsberedskap är tydlig i färdplanen, som i sin tur är sammankopplad med livsmedelsstrategin.

Synpunkter på färdplan Konsumtion

Region Dalarna: Offentlig upphandling hade kunnat beskrivas mer ingående.

Beskrivs mer ingående i färdplanen för konsumtion. I strategin ryms endast en kort sammanfattning.

Säters kommun: Färdplanen om konsumtion är nästan helt inriktad på individernas egna val. Den borde även belysa betydelsen av offentliga upphandlingar.

Offentlig konsumtion ingår i färdplanen och har även mål. Har förtydligats i strategin.

Malung-Sälens Elverk: Strategin för konsumtion känns främst riktad mot hushåll, vilket är viktigt då de är centrala aktörer. Det vore dock värdefullt att inkludera mer konkret information om mål och åtgärder som riktar sig till företag och verksamheter. Att tydliggöra hur företag kan använda strategin skulle öka dess relevans och bredd.

Färdplanen för konsumtion rymmer många mål och åtgärder (liksom färdplanen för cirkulär ekonomi). I strategin ryms endast en kort sammanfattning.

DalaAvfall: Strategin fokuserar på hushållens konsumtion, men bör även omfatta civilsamhälle och offentlig konsumtion, inklusive kommunernas inköp av varor och tjänster. Mål bör sättas för 2030 med årlig mätning.

Offentlig konsumtion ingår i färdplanen. Har förtydligats i strategin. Mål finns även för 2030 vilket förtydligats.

Falu kommun: Vi upplever att strategins koppling till beredskap är för svag och bör utvecklas. Beredskapsperspektivet är relevant i varje prioriterat insatsområde/sektor, inte bara i sektor

2025-04-17

Energisystem.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med hållbar konsumtion.

Avesta kommun: Färdplanen fokuserar på hushållens konsumtion, men bör på motsvarande sätt även beröra Region Dalarnas och kommunernas verksamheters konsumtion, vi behöver framstå som goda exempel.

Offentlig konsumtion ingår i färdplanen. Har förtydligats i strategin.

Synpunkter på färdplan Innovation

DalaAvfall: Dalarna är ett besökslän, och innovation kopplat till hållbara och kreativa upplevelser bör stärkas. Visit Dalarna anges som en central aktör, men även kretsloppsplanerna kan lyftas fram för att bidra till hållbara evenemang. Kommunerna, som ofta arrangerar eller ger tillstånd till evenemang, spelar en viktig roll.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med innovation

Falu kommun: Vi upplever att strategins koppling till beredskap är för svag och bör utvecklas. Beredskapsperspektivet är relevant i varje prioriterat insatsområde/sector, inte bara i sektor Energisystem.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med innovation

Viktor Wahrenwald: Det är helt rätt fokus gällande att lägga mer resurser och möjligheter för innovation, det är det som faktiskt kommer få oss mer hållbara över tid och tänk vad häftigt om Dalarna kan komma att stå för en fenomenal teknisk lösning i framtiden.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med innovation

Sametinget: Jevons paradox = energieffektiva teknologier leder oftast till mer användning av energi! Viktigt att teknologiska innovationer också åtföljs av ett förändrat konsumtionsmönster (= minskning). Många av de s k hållbara sedvanebruken av biologisk mångfald baseras på traditionell kunskap vilken kan bidra till energisnåla lösningar (ofta kallade traditionell innovationer). Glöm inte "traditionella innovationer" som omnämns i Konventionen om biologisk mångfald, dvs innovationer som utgår från lokal och traditionell kunskap vilket kan bidra till gröna omställningen

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med innovation

Synpunkter på Cirkulär ekonomi

Maserfrakt: Strategin bör kompletteras med kritiska framgångsfaktorer för en cirkulär ekonomi. Det är vår uppfattning att en övergång till en mer cirkulär ekonomi omfamnas av de flesta aktörer och att de flesta välkomnar en förändring i en sådan riktning, men också att väldigt få aktörer är beredda att själva bidra till en sådan förändring. Man utgår uttalat eller outtalat från att andra ska förändra sitt beteende men att man själv ska fortsätta utan att förändras. Därför bör strategin beröra denna något obekväma sanning. Ett sätt att göra det är att ange kritiska framgångsfaktorer för en cirkulär ekonomi, t ex:

- Aktörer som är kravställare för berörda sektorer, t ex offentliga upphandlare och byggherrar, behöver ställa krav som ligger i linje med strategin, samt belysa vilka effekter sådana krav får på klimatpåverkan respektive ekonomi på kort och lång sikt.

- Pilotprojekt/demonstratorer behövs för att visa vägen för vad som är möjligt att åstadkomma med ökad cirkulär ekonomi.

Vi instämmer till fullo i behovet av att visa upp goda exempel och framgångsfaktorer, att ställa krav i upphandlingar samt att det är viktigt med pilotprojekt som visar vägen. Och det är relevant även för andra färdplaner. Vi tar därför med oss förslagen i det fortsatta genomförandet.

2025-04-17

Naturskyddsföreningen: Det vore värdefullt om strategin lyfter vikten av cirkularitet i produktionen och identifierar vilka produkter som bäst bidrar till klimatnyttan, t ex långlivade produkter eller effektiv användning av restprodukter. Kortlivade produkter som snabbt förbränns riskerar att leda till utsläpp utan att bidra till en långsiktig klimatnytta. Att nyansera dessa aspekter skulle stärka strategins trovärdighet och användbarhet.

Lyfts redan fram i sammanfattningen av färdplanen för cirkulär ekonomi

Malung-Sälens Elverk: Det skulle vara hjälpsamt med en mer detaljerad beskrivning av avfallstrappan för att underlätta förståelsen för dem som inte är bekanta med konceptet.

Avfallstrappan ingår i färdplanen för cirkulär ekonomi. I strategin ryms endast en sammanfattning av färdplanen.

Falu kommun: Vi upplever att strategins koppling till beredskap är för svag och bör utvecklas. Beredskapsperspektivet är relevant i varje prioriterat insatsområde/sektor, inte bara i sektor Energisystem.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med cirkulär ekonomi

Central Sweden: Tydligare koppling mellan Dalarnas arbete inom cirkulär ekonomi och EU:s mål och ambitioner inom området

Det är särskilt positivt att planen för cirkulär ekonomi utgjort underlag flera sektorsfärdplaner och har ett eget avsnitt i energi- och klimatstrategin. Detta är för att målet för cirkulär ekonomi som beskrivs i energi- och klimatstrategin samstämmer med de målsättningar och ambitioner som finns på EU-nivå. Exempelvis beskriver EU-kommissionen i flera nyligen släppta initiativ att ökad cirkuläret är en viktig del för att EU ska bli konkurrenskraftigare och hållbarare. Kopplingen till målen på EU-nivån kan dock göras tydligare, bland annat finns det skrivet om cirkularitet i gröna given och handlingsplanen för den cirkulära ekonomin som denna strategi kan ta inspiration ifrån. Det kan exempelvis nämnas att cirkularitetsgraden i Europa beräknas till 11,5 (mätår 2022) procent enligt European environment agency. Vidare kan det även nämnas att denna cirkularitetsgrad är långt ifrån EU:s mål och ambition att den ska vara dubbelt så mycket fram till 2030.

Kopplingen till EUs mål för cirkulär ekonomi ingår i färdplanen för cirkulär ekonomi. I strategin ryms endast en sammanfattning av färdplanen

Gagnefs kommun: Effektivisering och resursanvändning. Som en del av vårt lokala klimatarbete kommer Gagnef att fortsätta implementera energieffektiva åtgärder inom byggnader och infrastruktur. Vi ser positivt på att Länsstyrelsen Dalarnas strategi inkluderar cirkulär ekonomi som en central del i klimatarbetet. Vi rekommenderar att denna del av strategin breddas för att ytterligare inkludera exempel på hur kommuner kan implementera och stödja lokala återvinningsprogram och resurseffektiva projekt.

Synpunkten tas med i det fortsatta arbetet med cirkulär ekonomi. Energieffektivisering har lagts till som en indikator som kommer att följas upp.

Sametinget Sametinget det som positivt att länsstyrelsen ser vinster med cirkulär ekonomi, att inte i onödan utvinna nya material eller göra nya produkter och att hur vi konsumerar livsmedel har inverkan på klimat och miljön.

Instämmer

Detaljsynpunkter

Maserfrakt: Några redaktionella ändringar bör övervägas I texten finns några redaktionella brister som bör övervägas att korrigeras: - Tabellen på sid 20 är rörig eller feltryckt - Tabellen på sid 21 saknar enhet på Y-axeln - Den andra tabellen på sid 21 saknar enhet, det står "under 100" och underförstått menas antagligen kWh/m², men det bör förtydligas - På sid 33 och 36 finns figurer som ligger över texten och därmed försvårar läsningen. Figurerna bör visas utanför textmassan.

Beror på felaktig remissversion

2025-04-17

Hedemora kommun: Sid 4. Tydliggöra att färdplanerna inte revideras i samband med strategin och att de endast presenteras i en kort sammanfattning.

Nuläges tidsperspektiv och inte bara från så sent som år 2022

Tabell/figurer: Ingen koppling till tabell/figur i text, vilket gör den svår att sätta i förhållande till text och figur.

Har åtgärdats.

Högskolan Dalarna: Figur 2 på sidan 8 är viktig och bör kunna knytas tydligare till texten samt ges källhänvisning. De tidpunkter som visas utan särskild förklaring riskerar att ge en missvisande bild av utvecklingen.

Har åtgärdats.

Högskolan Dalarna: På sida 30 nämns "klimatsmart mat" men texten i fortsättningen tar inte upp livsmedlen som sådana.

En mer utförlig beskrivning finns i färdplanen.

Leksands kommun: Generell synpunkt, hela dokumentet, exempel från sida 18 och 21. I strategin förekommer en rad olika ord som är svåra att förstå, såsom organogena jordar och nudging. Vi föreslår att dessa ord och begrepp antingen sammanställs och förklaras i en förteckning i början av strategin eller att orden förklaras löpande i text.

Svåra ord har förklarats/ersatts.

Leksands kommun: I strategin förekommer en mängd stavfel, syftningsfel och ett inkonsekvent användande av begrepp som gör strategin svårläst. Strategin bör därför korrekturläsas och justeras så att den blir mer enhetligt och lättförståelig.

Strategin har korrekturlästs.

Leksands kommun: Under visioner för innovationsstrategin borde respektive innovationsområde presenteras i samma ordning som på sidan innan.

Ordningen har ändrats.

Falu kommun: Vägledning kring hur Dalarnas aktörer kan och bör anpassa sig till ett ändrat klimat saknas.

Klimatanpassning ligger utanför vad denna strategi ska omfatta.

Falu kommun: I strategins används ett flertal begrepp som vi anser bör förklaras så att de tolkas och förstås lika av alla. Vi rekommenderar att följande begrepp förklaras: Klimatsmart samhällsplanering (sid 22), Cirkulär industri (sid 36, 38), Hälsofrämjande byggande (sid 37, 38), Bioekonomi (sid 37, 38).

En mer utförlig beskrivning finns i färdplanerna

Falu kommun: Under rubriken klimatutsläpp står det i avsnittet som berör EU:s utsläppshandel, sk EU ETS står det "Framöver kommer även utsläpp av koldioxid från vägtransporter, hushåll och kommersiella byggnader att ingå". FEV påtalar att det inte stämmer utan att ovanstående utsläppskategorier kommer att ingå i EU ETS2. De kommer att ha egna utsläppsrätter, eget pris på utsläppsrätter osv. Principiellt fungerar de liknande men är två skilda system. I samma avsnitt står: "För verksamheter som ingår i utsläppshandeln har ansvaret överförs till den europeiska gemenskapen". FEV:s experter förstår inte vad detta betyder och om det ska stå kvar behöver det förtydligas. Vad vi känner till ligger ansvaret på verksamhetsutövarna.

Har omformulerats och strukits.

Byggdialog Dalarna: I avsnittet om färdplan för Byggande och boende tas "Orentliga gå före" upp som en prioriterad åtgärd i färdplanen. Detta är inte ett prioriterat område i färdplanen och bör därför tas bort, Däremot lyfts vikten av att orentliga aktörer behöver gå före i flera av de identifierade prioriterade områdena.

Har strukits